

Sayı 4, 2020

ŞEHRİSTAN

HÜSEYİN
AVNİ SÖZEN
ANADOLU LİSESİ

S evgili Okuyucularımız;

Müdür

Haluk Değirmenci

Koordinatör Öğretmen

Seçil Özdemir

Editör ve Tasarım

Zeynep Çelik
Elif Nur Çataklı
Sıla Çördük

Ön Kapak Fotoğrafi

Hilâl Özdemir

Arka Kapak Fotoğrafi

Zülgaip Akkuş

Yazarlar

Zeynep Çelik
Zeynep Demirci
Gülhihal Acer
Melike Çetinkaya
Mehmet Ali Sungur
Zehra Acar
Saltukalp Uluç
Lara Aktaş
Feyza Sena Asan
Esad Eren Turan
Ceyda Babuz
Seçil Özdemir
Elif Nur Uygun
Elif Özer
Elif İrem Akpolat
Pelinsu Günebakan
Dilara Özden
Feride Elif Atabeyli

Her geçen yıl üzerine yeni tecrübelerimizi ekleyerek hazırladığımız dergimizin dördüncü sayısıyla karşınızdayız. Ben Zeynep ve arkadaşım Elif derginin bu yılki editörleriyiz.

Yeni sayımızda sizleri karşılayacak olan ana tamamız tabi ki “Tarih, Kültür ve İstanbul”. Bu sayımızda Osmanlı eserlerinin izini sürüp, sizlere İstanbul’un görülmesi gereken semtlerini, mimari eserlerini ve lezzet mekânlarını önereceğiz. Umuyoruz ki bu derginin son sayfasını çevirirken sizler bizim heyecanımıza ortak olacaksınız.

Bu yıl Şehristan’ın bir bölümünü 19 Ağustos günü elim bir trafik kazası sonucu aramızdan ayrılan Prof. Dr. A. Haluk Dursun Hocamıza ithaf etmek istedik. Çünkü bizler onun sayesinde mekânın ruhunu, yaşayan tarihi-kültürel değerlerimizin farkına varmayı, İstanbul’ a can gözüyle bakmayı öğrendik. Ona olan vefamızı göstermek için de onu tanıyan, kendisinin de Anadolu Tarih ve Kültür Birliği çalıştayları ile hayatlarına dokunduğu öğrencilerinin yazılarından oluşmuş bir bölümü hocamıza ayırdık.

Bu dergide tarihi mekânları, olayları, bıraktığı miras ile yaşayan şahsiyetlerimizi, Sinan’ın eserlerini, İstanbul’un gastronomisini kendi pencereimizden siz değerli okuyucularımıza yansıtmak ve böylece kendi çağımızın şahitleri olarak tarihe küçük bir dipnot düşmek istedik. Yıl içerisinde kulübümüzün yaptığı dersler ve gezilerle ilgili Zeynep arkadaşımızın hazırladığı instagram gönderilerinin bir bölümüne de dergimizde yer vermeyi uygun gördük.

Tarih, Kültür ve İstanbul Kulübü olarak Şehristan’ın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyor, sizlere keyifli okumalar diliyoruz.

ZEYNEP ÇELİK

ELİF NUR ÇATAKLI

İÇİNDEKİLER

2 Editör

4 İshak Ağa
Çeşmesi

8 Şeyh Bedrettin

9 Osmanlı'da Hayvan
Haklarıyla İlgili
Uygulamalar

11 İstanbul'da Lezzet
Mekanları

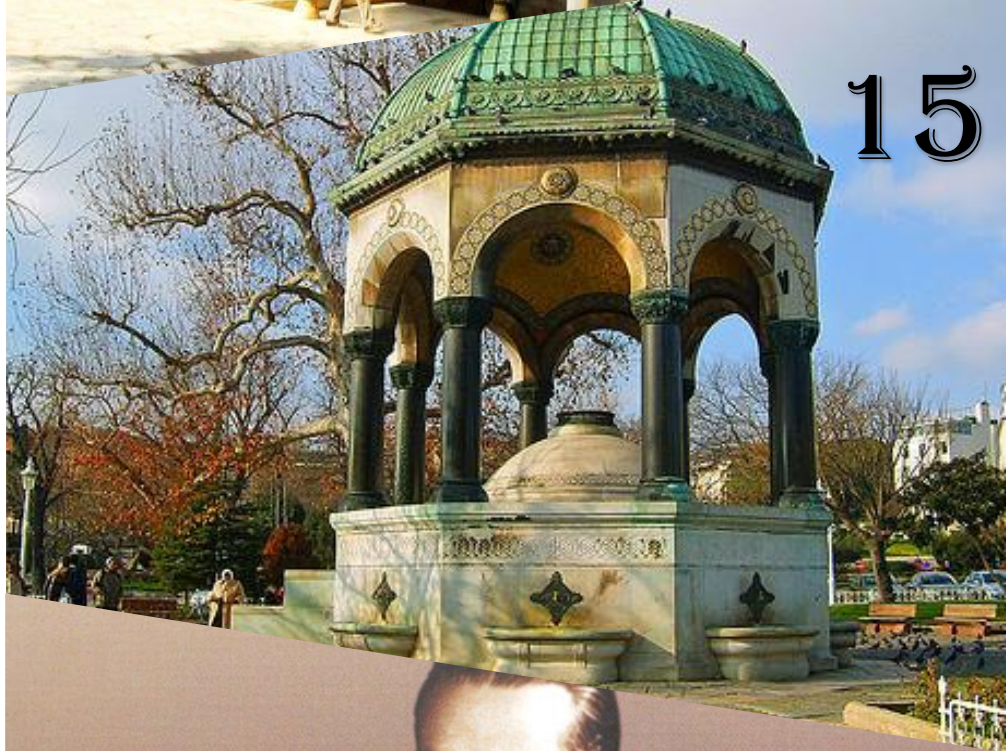
13 Mehmet Genç:
Osmanlı
İmparatorluğu'nda Devlet
ve Ekonomi

15 Alman Çeşmesi

17 Türk Müziğine Frak
Giydiren Adam: Münir
Nurettin Selçuk

20 Acısıyla Tatlısıyla
Beyoğlu

4

15

17

21 İstanbul'un Yeniden
Doğuşu

24 Süleymaniye Camii

26 Üsküdar'ın Ebru
Ustası Mustafa
Düzgünman

28 Bir Kültür, Kitap ve
Sanat Muhafızı:
Nuri Arlasez

31 İspanyol Gribi

33 Kara Ölüm

37 Şehzade Camii

40 Haluk Hoca'nın
Ardından

44 Prof. Dr. Gülay Öğün
Bezer ile Derslerimizden
Geriye Kalanlar

37

31

İSHAK AĞA ÇEŞMESİ

Beykoz... On yedi yıldır deniziyle, köprüsüyle, hisarıyla, feneriyle büyüdüğüm ilçe. Sahilinin önünden geçerken güneşin parıltılarıyla dans eden hafif ve sakin dalgalı denizini soluyunca tarihin derinliklerine yolculuğa çıktığımı hissedebildiğim yer...

Önceki ismi Amikos olan Beykoz, ilk olarak Traklar tarafından kurulmuş Bebrük Devleti'nin hakimiyeti altında kalmış daha sonra ise Pers hakimiyetine geçmiş. İlginç, okula giderken her gün yürümüş olduğum sokakların her biri M.Ö. 900'lerin birer habercisi gibiler sanki. Şimdiki ismini ise 1402'de Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in hakimiyetine girince almış. Tarihin her dönemine bir şekilde şahitlik etmiş bu ilçenin en büyük simgelerinden biri İshak Ağa Çeşmesi.

Otobüs beklerken, vapura binerken, hemen yanı başındaki Mustafa Ağa Camii'nden çıkarken dört bir yandan gülümser bizlere meşhur Onçeşmeler parlak musluklarıyla, Boğaz havası kokan sularıyla...

Her gün gördüğüm Onçeşmeler'in yerinde önceden küçük kubbeli bir çeşme bulunmaktaymış. Küçük bir çeşmeymiş fakat Sultan Süleyman ve II. Selim'in has odabaşlarından Behruz Ağa'nın yaptırmış olmasından dolayı pek kıymetli görünürmüş halka. O zaman bilmiyorlarmış pek tabii, fakat o küçücük kubbeli çeşme daha nicelerinin de yapılacağıının habercisiymiş. Günümüzde ilk çeşmenin mimarının Sinan olduğu düşünülse de Sinan'ın tezkirelerinde böyle bir çeşmenin bahsi geçmediğinden bu konu muallak...

Sonraları tahta geçen I. Mahmud, Beykoz'un harabeye dönmüş Tokat Kasrı'nı ihyâ ederken, Boğaz kıyısında yaşayan Beykoz sakinleri susuzluktan şikâyet edince akıllara hemen o küçük çeşme gelmiş. Padişah çeşme onarımı için Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'yı görevlendirmiş fakat Beykoz'un talihi midir yoksa paşanın kaderi mi bilinmez paşa sürgün edilmiş ve onarım için dönemin Gümrük Emni İshak Ağa göreve tayin edilmiş. Bu ağayı halk çok sevmiş ve bu sevgi de kimi zaman onun yüceliğinin anlatıldığı hikayelerle kimi zaman da çeşmenin suyundan içenin şükür sözcüklerinin içinde halkın kalbinde bir şekilde kendine yer bulabilmiş. Halk ise bu sevgiyi sadece kalplerinde bırakmamış ve hem ilçenin merkezinde bulunan benim de okumuş olduğum okula hem de semtin bir sokağına onun adını vermiş.

Çeşmenin yapımıyla ilgili bir ayrıntı da vardır ki öğrendiğimde beni şaşırtmıştır. Şair Nevres, yapılacak çeşme için kitabe metni olarak on beyitlik bir kaside yazmış fakat bu beyitler çeşmedeki yerini alamamış. O beyitlerin her gün gördüğüm çeşmenin mermerlerine, hat sanatının en güzel örneğini gösterircesine işlenmiş olduğunu hayal etmekten alıkoymadım kendimi. Günümüzde o beyitlerin yerine gözümün hep takıldığı Arapça harflerle şu ifade yazılı: İshak Ağa 1746. Tek satır halinde yazılan bu kitabenin hattatı, İshak Ağa'nın diğer çeşmelerinin de hattatı olan Emin Efendi imiş.

Bu bilgileri ben kaleme aldığım bu yazıyla öğrenmiş olsam da kendine tekrar tekrar baktıran On çeşmelerin asıl sırrı mimari güzelliğinde. Çeşme geniş saçaklı bir çatı altında yer alıyor. Sadece çeşmenin çatısı değil ama bu çatı: Bir gölgelik arayan hayvanlara yuva olan, çocuklara oyun imkânı sunan, Beykoz'un köylerinden gelen çiftçilerin pazar yerlerini serinliğe kavuşturan bir çatı. Çatının altında bir sofa, sofanın hemen ardında ise su haznesi bulunuyor. Çeşmeye adını, bu su haznesindeki lüleler veriyor. Haznedeki su; on adet tunç lüleden ferahlatıcı sesiyle ve huzur veren tadıyla sürekli akıyor ve akıyor.

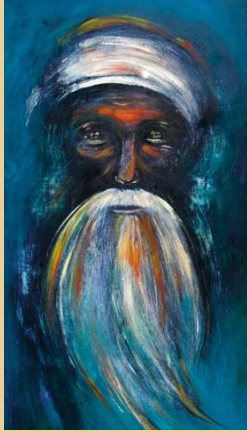
Lülelerin sıralandığı cephe kaliteli levhalarla kaplı. Yapısındaki malzemelerin ne kadar kaliteli olduğunu, benim de hatırımda kaldığı gibi çok az restorasyon geçirmiş olduğundan anlayabiliriz. Çeşme üzerindeki süslemelerin oldukça ihtişamlı ve güzel olduğunu ünlü Türk Sanat Tarihçisi Profesör Doktor Semavi Eyice'nin İshak Ağa Çeşmesi için "Dünya'nın sayılı mimari eserlerinden biridir." sözü çok güzel açıklıyor.

Çeşmenin çatı ve kemerleri bej zemin üzerine ağırlıklı yeşil ve kırmızı motiflerle süslü. Öğrendiğim kadarıyla bu işlemler bitkisel kompozisyonlarmış. Orijinal Türk işlemesi olan bu kalem işlemlerin üzerine onarım sırasında Ermeni ustalar Batı süslemeleri yapmış olsalar da Ekrem Hakkı Ayverdi sayesinde orijinal süslemeler tekrar gün yüzüne çıkarılmıştır. Çeşme en son 2017’de ufak bir çatı göçüğünden dolayı restore edildi. Asıl onarım ise 2017’den önce beş asırdır tadıyla dillerimizi, soğuk mermeriyle tenimizi ferahlatan çeşmenin suyu halka küsmüşçesine kuruyunca yapıldı. İki yıl çeşmenin tekrar akması için çalışmalar yapıldı. Doğduğum, büyüdüğüm semtin en büyük simgesi olan bu çeşmenin kuruması hem Beykoz halkını hem de beni derinden etkiledi. Kocaman meydanda oradan oraya koşuşturan Beykoz sakinlerinin bir gözü hep o on lülede, ondan akacak olan sudaydı. İki yılın sonunda iki yeni kuyunun açılmasıyla halk suyuna, çeşme ise eski şöhretine yeniden kavuştu.

İshak Ağa Çeşmesi benim için, önünden geçerken araba camının buğusunu silip kendine baktıran, sadece mimari güzelliğiyle ön plana çıkan bir çeşme değil artık. Onun hakkında öğrendiğim her bilgi, onun değerini biraz daha arttırdı gözümde. Her ne kadar bu çeşme halk için çok değerli olsa da eski saygıda bir azalma olduğunu anlamak zor değil. Kimileri sadece önünden geçiyor ve gidiyor, o kadar. Küçük ilçemize yanı başındaki yol arkadaşı ulu çınarıyla birlikte koca bir tarihi sığdıran bu çeşme, korumamız gereken en önemli eserlerimizden biri bence. Hele ki, bu çeşme su kültürünün oldukça gelişmiş olduğu Osmanlı gibi bir medeniyetten izler taşıyorsa...

Çeşmenin önünde su sırası beklerken kim bilir neler konuşuldu kadınlar arasında, hangi genç sevdiğini bir kez olsun görebilmek için bekledi ulu çınarın gölgesinde nöbet tutarcasına, hangi paşa ellerini uzatıp lülenin ucuna, suyundan içti kana kana bilemiyoruz şimdi ama şair Faruk Nafiz Çamlıbel ne güzel bahsetmiş bu çeşmeden “İshak Ağa Çeşmesi” adlı şiirinde:
“On lüleden fişkırıp mermeri oyan sular,
Asırlarca Kerem'in Aslı'yle dertleşmesi.
Mermer bir kalp önünde su kesilmiş duygular.
Bir gönül destanıdır İshak Ağa Çesmesi!”

Şeyh Bedrettin Mahmud, Bedreddin Simâvî veya Simavnalı Bedreddin, adından da anlaşılacağı üzere günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde kalan Simavna kasabasında dünyaya gelmiştir. Fakat İsmail Hakkı Uzunçarşılı, aslında Samona’da doğduğunu, yanlışlıkla Kütahya’daki Simav kenti ile ilişkilendirilmesi sonucu kendisinden “Bedreddin Simâvî” olarak söz edilmeye başlandığını dile getirmiştir.

Şeyh Bedrettin, kendi adını taşıyan Şeyh Bedrettin İsyanının lideri. Her şeyin Allah’ın tezâhür ve tecellisi olduğunu savunan vahdet-i vücud görüşüne mensup idi. Memlûk Sultanı Berkük vesilesi ile sultanın hocası Ahlatlı Şeyh Seyyid Hüseyin ile tartışmalar yürüten Şeyh Bedrettin, sultanı oldukça etkilemiş ve böylece cariyesi Câzibe ile, Ahlatlı Şeyh Seyyid Hüseyin ise onun kardeşi Meryem ile evlenmiştir. Bu evlilik, Şeyh Bedrettin için bir dönüm noktası olmuştur. O döneme kadar kendisi ilmî çalışmalar üzerinde yoğunlaşan, adını bu şekilde duyuran ve tasavvuf aleyhtarları olan Şeyh Bedrettin, yaptığı tasavvufî sohbetler neticesinde Ahlatlı Şeyh Seyyid Hüseyin’e intisap etmiş, öğrencisi olmuştur. Ahlatlı Şeyh Seyyid Hüseyin’in gözetiminde çilesini dolduran ve onun tavsiyeleri üzerine çeşitli velayetlerde bulunan, buralarda da takdir gören Şeyh Bedrettin, hocasının vefatından

sonra şeyhlik makamına geçmiştir lakin Kahire’deki diğer şeyhler ile arasının açılması sebebiyle memleketi Edirne’ye dönme kararı almıştır.

Edirne’ye yerleştikten sonra burada faaliyetlerini genişleten ve insanlar arasında oldukça nüfuzlu biri hâline gelen Şeyh Bedrettin, kardeşi Süleyman Çelebi ile yaptığı savaşta galip gelerek Edirne’de hükümdarlığını ilân etmiş olan Mûsâ Çelebi tarafından 1411 yılında kazasker olarak tayin edilmiş; böylece siyasi hayatı başlamıştır. Fakat en nihayetinde Mehmed Çelebi taht kavgasını kazanan şehzade olunca 1413 yılında ailesi ile birlikte İznik’e sürülmüş, 1000 akçe maaşa bağlanmıştır. Şeyh Bedrettin durumu kabullenememiş ve kısa sürede etrafına bir sürü mürit toplamış, insanların sempatisini kazanmış, devletin çeşitli yerlerine giderek etkisini arttırmaya çalışmıştır. Deliorman’a yerleşen Şeyh Bedrettin, buradan her yana adamlarını yollayarak propaganda alanını hızla genişletme imkânı bulmuştur.

Müritlerinden Börklüce Mustafa Karaburun’da, Torlak Kemal ise Manisa’da isyan çıkarmış, iki isyan da kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Şeyh Bedrettin ise Çelebi Mehmet’in veziri Beyazid Paşa ve kuvvetlerince yakalanmış, Serez’e, padişahın huzuruna götürülmüştür. Mehmed Çelebi, Şeyh Bedrettin’in aynı zamanda bir din âlimi olması sebebiyle idamına karar vermeden önce ulemaya danışmış, Şeyhülislam ve beraberindekilerin kararı da idamdan yana olunca Şeyh Bedrettin 1420 yılında Serez’de idam edilip buraya defnedilmiştir.

Denilene göre Şeyh Bedrettin’in müritleri, Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa’ya ‘Baba’, Şeyh Bedrettin’e ise “Dede” şeklinde hitap etmekte imişler. Bu ifadeler zamanla Şeyh Bedrettin’i benimseyen kesimler vasıtasıyla Bektaşîliğin içerisinde yer etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Osmanlı'da Hayvan Hakları İle İlgili Uygulamalar

GÜLNİHAL ACER

Ev sahipleri, sütünden ve gücünden yararlanmak üzere besledikleri çiftlik ve tarla hayvanların yanı sıra, çatılarında kırlangıçlar, bacalarında leylekler barındırırlardı. Kuş yuvalarını bozmak Osmanlı halkı için günah sayılırdı. Güvercin ve serçe gibi kuşlar için cami duvarlarına kuş köşkleri, avluya kuş çeşmeleri yaptırılırdı. Selçuklularla başlamış olan devlet binalarına kuş evleri yapma geleneği, Osmanlı döneminde de bırakılmamış ve konutlarda da uygulanarak 19. yüzyıla kadar sürdürülmüştür.

15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından çıkarılan fermanlarla; inşa edilecek yapılara kuşların barınmaları için oyuk ve tüneler eklenmesi zorunlu kılınmış, yabancı veya sahipsiz hayvanlar için uygun yerlere temiz içme suyu yalıkları yaptırılmıştır.

Göç sırasında yaralanan veya yuvaları yüksekte olduğu için zarar gören leylekler için Bursa'da Gurabahane-i Laklakan adı verilen leylek bakımevleri kurulmuştur.

Kar yağışının çok olduğu çetin kış aylarında, yabancı hayvanların aç kalmamaları için; yaşam alanlarına taze et, saman, tuz ve kuş yemleri bırakacak görevliler tayin edilmiş, bu harcamalar için devlet hazinesinden ve vakıflardan ödenek ayrılmıştır. Dolmabahçe'ye kuş ve Üsküdar'a kedi hastaneleri inşa edilmiştir.

Savaşlarda top çeken büyükbaş hayvanlar, yaşlanınca satılmaz, ölene kadar iyi bakılmaları için hayvan sahipleri bir miktar maaşa bağlanırdı. 1654'te çalışma gücünü yitirmiş, emekliye ayrılmış hayvanların hayat boyu bakımlarının sağlandığı bir çiftlik kurulmuş ve sonraki yıllarda bunların sayıları arttırılmıştır. 1856'da yük hayvanlarının cuma günleri çalıştırılmayıp dinlendirilmesi, sahiplerinin dahi binmemesi karara bağlanmıştır. Bu karara uymayanların yakalanarak cezalandırılmaları, (dönemin belediye başkanları olan) şehreminlerinin sorumluluğundaydı. Şehreminlerince görevlendirilen zabıta şehirlerde gezerler ve sahipli hayvanların karınlarını yoklayıp, sahiplerinin onları iyi besleyip beslemediklerini kontrol ederlerdi. Sorumluluklarını yerine getirmeyen hayvan sahipleri cezalandırılırdı.

1600'lerden itibaren eti için beslenmeyen kedi, köpek, at, eşek, katır gibi hayvanların öldürülmeleri suç kabul edilmiştir. Eti için beslenen hayvanların, en acısız şekilde kesilmeleri için bıçakların her zaman keskin olması, hayvanların gözlerinin bağlanması ve kasapların mutlaka usta olmaları üzerine düzenlemeler getirilmiştir. Mezbahaların bu kurallara uyup uymadıkları sık sık denetlenmekteydi.

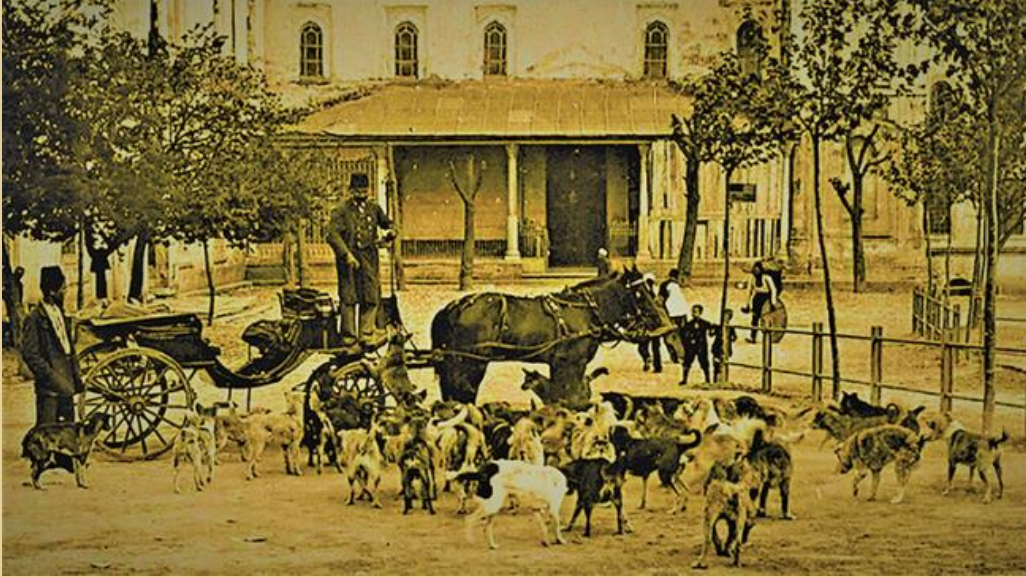
1587 yılında III. Murat tarafından, binek ve yük hayvanlarına haddinden fazla yük yüklenmesini yasaklayan fermanlar çıkarılmıştır.

Osmanlı'da mancacı denen kişiler hem devletin bağladığı maaşla hem de halkın fırsat buldukça verdiği paralarla yiyecekler alır, gittikleri sokaklarda aç hayvanları düzenli olarak beslerlerdi.

Halk vasiyetlerinde hayvanlarıyla ilgili kararlarını belirtirdi. Ölen kişilerden mallarından kedi ve köpeklerin beslenmesi için ayıranlar varsa; kadılar tarafından, bu vasiyetlerin yerine getirilmesi amacıyla fırıncı ve kasaplar görevlendirilir ve denetlenirlerdi.

Av hayvanlarının üreme ve gebelik dönemlerinde öldürülmeleri, bunların yavrularının ve göç etmekte olan göçmen kuşların avlanmaları yasaklanmıştır.

Türklerin yönetimi altındaki topraklarda, bütün hayvan türleri sevgi görmüş ve yaşam haklarına saygılı davranılmıştır. Başta kedi ve köpekler olmak üzere; (evcil ya da yabani) tüm hayvanların korunmaları ve varlıklarını sürdürebilmeleri için, devletçe yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu sayede 19. yüzyıla kadar hiçbir hayvan türüne karşı, toplu bir yok etme uygulamasına izin verilmemiştir.

İSTANBUL'DA LEZZET MEKANLARI

MELİKE ÇETİNKAYA

Aşk-ı Ruba Café

Birkaç yıldır fotoğraf tutkunlarının ve sosyal medya paylaşımcılarının sıkça uğradığı, Balat'ta yer alan bu kafe; kış günlerinde sizleri içinizi ısıtacak sıcacık bir atmosfere sokuyor. Balat'ın eski evlerinin mimarisinden esinlenerek ve o mimariyi bozmadan dizayn edilmiş bu kafede evinizde gibi hissediyorsunuz. Ev yapımı sahlepleri ve menengiç kahvesi buranın önde çıkan lezzetlerinden sadece birkaçı.

Çaycı İzzettin Efendi

Çengelköyü'nde yer alan Çaycı İzzettin Efendi kitap-kahve tarzının kitap-çaya uyarlanmış hali. Bir bakıma günümüzün modern kıraathanelerinden de diyebiliriz. Sunumlarıyla dikkat çekerken, çantanıza fincanlardan birini atmamak için kendinizi zor tutuyorsunuz. Günlük olarak değişen lezzetli ev yapımı pastaları da mevcut. Çaylarda ise birbirinden farklı ve değişik birçok aroma bulunmakta.

Galette Kuzguncuk

Kuzguncukta yer alan bu cafede oldukça sağlıklı ürünler bulunmakta. Öyle ki ürünlerin çoğu rafine şekerlessiz ve hatta glutensiz. Günümüzde sağlıklı ve kaliteli ürünler bulmanın zorluğunu düşündüğümüzde burası rafine şekerlessiz tatlılarıyla tatlı severlerin müdavimi olmaya aday bir cafe. Ayrıca ders çalışmak ve kitap okumak için de oldukça elverişli bir mekan.

Metet Döner

Kuzguncuk'ta iseniz ve açsanız yemek için çok fazla düşünmeye gerek yok. İstanbul'un en lezzetli dönercilerinden biri olan ve gurmelerin favori dönercileri arasında her daim kendine yer bulan Metet, sizleri hem lezzetli dönerleriyle hem de karşılaştığımız güleryüzlü çalışanlarıyla oldukça tatmin edecektir. Dönerin yanındaki turşular için bile gidilebilir. Dönerin üzerine bir de tatlılarını denemek isteyenler için ise sütlaçlarının epeyce lezzetli olduğunu söylemek gerekir.

Tarihi Kısmet Muhallebicisi

Adından da anlaşılacağı üzere muhallebinin yanı sıra birçok ev yemeği ve zeytinyağlı yemekler bulduran esnaf lokantası diyebileceğimiz bu küçük mekanda tavuk göğsü, kazandibi ve ekmek kadayıfı yer alıyor. Orijinal tarifine uyularak yapılan kazandibi Eminönü'nde yiyebileceğiniz en iyi tatlı desek abartmış olmayız. Öğrencilere yönelik indirim de uygulanan mekânda, tatlının yanında söyleyebileceğiniz çayların da taze ve lezzetli olduğunu söyleyebiliriz.

Meşhur Unkapanı Pilavcısı

Unkapanı İMÇ'de beşinci blokta yer alan bu pilavcı gündüzleri dükkanda geceleri ise arabada olmak üzere 7/24 hizmet veriyor. Gece gittiğinizde arabada uzun kuyruklar görürseniz de sabretmeye değer. Bence dükkandansa arabada yemek daha lezzetli oluyor. Ayrıca kulübümüzün öğrencileri de Vefa gezisinde burada yediği pilavın tadına doyamadı.

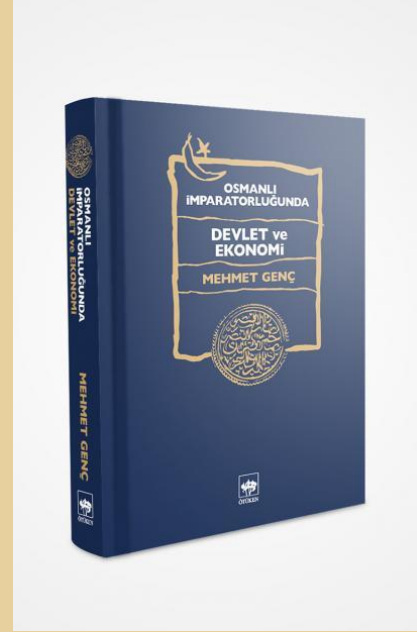

MEHMET GENÇ

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DEVLET VE EKONOMİ

MEHMET ALİ SUNGUR

Tarihle popüler olarak ilgilenen herkesin bileceği üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi ve siyasi tarihi ele alındığında, bir zamanlar öne sürülmüş olan “Osmanlılar bilime önem vermezdi, Osmanlılar ticaretten ve ekonomiden anlamazdı” gibi demode fikir ve açıklamalara hâlâ pek çok insan itibar etmektedir. Bunun yanında televizyonlara çıkan veya gazetelerde yazan, mesleği tarihçilik olmadığı gibi tarihten de anlamayan kişiler de bu önermeleri olduğu gibi tekrar etmektedir. Tüm bu basite kaçan açıklamaları reddederek daha ikna edici ve sağlam temellere dayanan açıklamalar arayan, titr ve şöhrete kolayca uzanabilecekken bilim ve doğru bilginin peşinden koşmayı tercih eden, kendini “hac yolunda” bir karınca addeden, büyük bilim insanı Mehmet Genç'in; 40 yıllık muazzam çalışmalarının tezahürü olan “Devlet ve Ekonomi” kitabını, neden tarih ve ekonomiyle ilgilenen herkesin okuması gerektiğinin yanı sıra bir ilmi çalışmanın nasıl olacağına dair de mükemmel bir örnek teşkil ettiği için incelemeye karar verdim.

Yazarın makale ve sempozyum konuşmalarının bir derlemesi olan ve motivasyonları, hayata bakış açısı gibi konulardan söz ettiği ön sözle başlayan kitap, beş bölümden mürekkep. Birinci bölüm, Osmanlıların iktisadi dünya görüşlerine değiniyor. Ekonomi ve ticarete nasıl baktıkları ve bunun kısa ve uzun vadeli sonuçlarını açıklıyor. İkinci bölüm, Osmanlılardaki ekonomik kurumlar ve mali yapının ayrıntılarına iniyor. Üçüncü bölüm Osmanlı'da sanayi ve ticaret üzerinde duruyor. Önceki bölümlerde belirtilenlerin tarihteki karşılıklarını görmemizi sağlıyor. Dördüncü bölüm İstanbul'un Fethi üzerineyken beşinci bölümde de yazarın geriye kalan makale ve konuşmaları veriliyor.

Kitap hakkındaki düşüncelerimi bir cümlede aktarmak adına Mustafa Armağan'ın kitap üzerine olan yorumunu alıntılar yapmak istiyorum: “Mehmet Genç, umumi kanaate taban tabana zıt bir yaklaşımla sersemletiyor insanı.”. Özet olarak en iyi bu şekilde ifade edilebilir. Bu kitabı okuduktan sonra ben de adeta kendimi sersemlemiş hissettim. Genç, Batı merkezli tarih telakkisine ve bunun ortaya koyduğu soyut modelleri bir kenara iterek multidisipliner bir yaklaşımla ve kendi geliştirdiği kavramlarla açıklıyor birkaç yüzyıllık iktisadi ve sosyal dönüşümü. Popüler olarak dolaşan açıklamaların neden ikna edici olmadığını ayrıntılı bir şekilde belirtirken; **provizyonizm, tradisyonalizm ve fiskalizm** ilkeleri çevresinde incelediği Osmanlı iktisadi dünya görüşünün göz ardı edilen iyi yönlerine ve Batı merkezci tarih anlatıcılığının bir sonucu olarak yanlış anlaşılan ekonomik ve tarihi gelişmelerin asıl yüzüne dikkat çekiyor. Devamındaki ikinci bölümde arşiv belgelerindeki bilgi ve verilere dayanarak, tablolar ve grafiklerle desteklediği mali sistem incelemesi geliyor. Bu bilgileri verirken arada sırada metodolojisinden de bahsetmeyi ihmal etmiyor. Özellikle bu bölüm kitabın en ağır kısmı. Zira konunun ayrıntısına girildiği gibi ekonomi terimleri hatta denklemler bile kullanılmaya başlanıyor. Genç, bu bölümde Malikane ve İltizam Sistemleri hakkında çarpıcı gerçekler ortaya koyuyor. Esham ve iç gümrük uygulamalarının derinine iniyor. Mali konularla ilgili arşiv belgelerinin kullanılabilirliği üzerine incelemeler dahi yapıyor. Bu noktada bazı bölümlerde kopukluk olabiliyor. Bu da beni kitap üzerine olan tek eleştiriye getiriyor: Bütün olmakta zorlanması. Her ne kadar bu derleme başarılı bir iş olsa da eninde sonunda makalelerin bir derlemesi olduğu için düşünce ve yazının akışında sekteler, tekrarlar, kopukluk gibi durumlar meydana gelebiliyor; ama kitabın içeriği göz önünde bulundurulduğunda bu sorun hiçbir önem ifade etmiyor.

Kitapta, Mehmet Genç'in, artık pek bir hükmü kalmayan Batı merkezli açıklamaları ve basmakalıp görüşleri, mantıklı ve eleştirel bir tutumun yanında ciddi araştırmalarla ortaya konmuş ilke ve modellerden yararlanarak çürütmesine tanıklık etmenin, benim Osmanlı tarihine ve ekonomiye bakış açımı önemli derecede etkileyip değiştirdiği gibi diğer okurlarda da aynı etkiyi bırakacağına eminim. Mehmet Genç'in kitabın ön sözünde, yaratıcılığa en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda dinlediğini söylediği Wagner eşliğinde yazdığım yazımı; tarih ve ekonomi ile ilgilenen herkes için zorunlu olarak, herhangi bir kişininse sadece ön sözü için okuması gereken bir kitap olarak tavsiye edip bitirmek istiyorum.

ALMAN ÇEŞMESİ

Simdiki adı Sultanahmet Meydanı, eski adıyla Hipodrom yani at yarışları düzenlenen meydana gittiğinizde Alman Çeşmesi gözünüze çarptı mı? Bu çeşmenin hangi nedenle ve kim tarafından buraya konulduğunu merak ettiniz mi? Bu çeşmenin tarihi çok eskilere dayanmıyor hatta Hipodrom'daki diğer eserlere bakıldığında “yeni” diyebileceğiniz bir eser aslında. Yeşil kubbesi ve altınla kaplı tavanı ile dikkat çeken bu çeşme; Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'e Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından hediye edilmiştir. Peki Alman İmparatoru bu çeşmeyi Sultan'a sadece ona olan sevgisinden dolayı mı hediye etti? Bu hediye karşılıksız mı kaldı? Tabii ki hayır. II. Wilhelm bu değerli hediye karşılığında 19 Kasım 1898'de İstanbul'a ikinci kez ziyarete geldiğinde o zamanlar Osmanlı için büyük önem taşıyan İstanbul-Bağdat Demiryolu inşasının Almanlara verilmesi sözünü almış. Kayzer Wilhelm'in özel danışmanı çeşmenin tasarımını, Mimar Schoele de yapımını üstlenmiştir. Ne kadar önemli bir detaydır bilinmez ama çeşmenin kanalizasyon giderleri de Alman İmparator tarafından karşılanmış. Çeşme, Almanya'da tamamlandıktan sonra bugünkü yerine tam olarak II. Wilhelm'in doğum günü olan 27 Ocak 1901 tarihinde konmuştur.

Çeşmenin, sekizgen şeklindeki merdiven bulunan yüzü hariç diğer yüzlerin her birinde birer musluk bulunur.

Günümüzde sadece su akan bu çeşmeden Osmanlı zamanında, Osmanlı şerbeti aktığı da biliniyor. Çeşmenin iç kısmına giriş için kullanılan kapı da şu an kilitli durumda. Bu kilitli kapının arkasında bir de su haznesi var.

Bu çeşmeyi özel kılan sebeplerden biri, tarz olarak ne Avrupa ne de Osmanlı çeşmelerine benziyor oluşudur. Neo-Bizanten üslubundaki yapı, esasında şadırvana benzer bir tasarımdadır. Bu eserin en görkemli bölümü sayılabilecek olan kubbenin iç kısmı, has altından mozaiklerle kaplıdır. Burada, iki imparatorun da kendi imzası bulunur: Sultan II. Abdülhamid'in "El-Gazi" adı verilen yeşil renkli tuğrası ve Alman İmparator II. Wilhelm'in ise mavi renkli "W" harfi yani kraliyet mahlası. Her iki

imzadan da dörder adet var. Kubbenin en ortasında ise yeşil ve mavi renklerin baskın olduğu mozaik bir süsleme bulunuyor.

Bu yapıt hem Türk-Alman kardeşliğini geliştirmede hem de politik anlamda büyük önem taşıyor. Bir asırdan fazladır yerinde ilk günkü kadar asil bir şekilde ziyaretçilerini ağırlamayı bekleyen bu çeşmeyi eğer daha önce ziyaret etmediyseniz, bulduğunuz ilk fırsatta ona mutlaka bir şans vermelisiniz.

TÜRK MÜZİĞİNE FRAK GIYDİREN ADAM: MÜNİR NURETTİN SELÇUK

SALTUKALP ULUÇ

*"Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş"
-Bâkî*

İstanbul Sarıyer'de dünyaya geldi. Doğum tarihi, çeşitli kaynaklarda 1899, 1900, 1901 ve 1902 olarak geçmektedir. Babası, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Fars Edebiyatı ve Kadıköy Sultânisi'nde (bugünkü İstanbul Anadolu Lisesi) Fransızca öğretmenliği yapan Mehmed Avni Nureddin Bey, annesi Fatma Hanife Hanım'dır. Ailesi, anne tarafından Selçuklu ve Germiyanogulları'na uzandığı için Selçuk soyadını almıştır. Henüz on yaşında sesinin güzelliği fark edilince Kadıköy'de bulunan Dârülfeyz-i Mûsikî

Cemiyeti'ne girerek burada üç yıl aldığı eğitimin sonunda bu cemiyetle ilk konserini verdi. Kadıköy Sultânisi'nde öğrenci olduğu 1917 yılında ailesinin ısrarıyla ziraat tahsili için Macaristan'a gitti ancak müzik sevgisi ağır bastığı için kısa süre sonra İstanbul'a döndü. Münir Nurettin, kendisiyle yapılan bir söyleşide bu süreci şu sözlerle anlatmıştır: "Hayatımda başka hiçbir meslek seçmeyi aklıma getirmedim. Düşünün bir kere, beni Macaristan'a ziraat tahsiline göndermişlerdi. Bu tahsilde iken Türk mûsikîsi yüzünden kitabın yaprağını açamadım."

İstanbul'a döndükten sonra hocası Zekâizade Ahmed Irsoy'un aracılığı ile Osmanlı'nın ilk resmi müzik okuluna, Dârülelhan'a girdi. Müzikle ciddi anlamda ilgilenmeye başladığı dönem bu yıllara denk gelir. Sultan Vahdettin döneminde Muzika-yı Hümâyun'a, 2.

Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı ile paralel olarak kaldırılan

Mehterhâne-i Hümâyun'un yerine kurulan askeri bandoya, mülâzım-ı sâni (teğmen) ve müezzin olarak tayin edildi. Cumhuriyet'in ilanının ardından tüm Muzika-yı Hümâyun kadrosu, yeni ismiyle Riyâset-i Cumhur İncesaz Heyeti, başkent Ankara'ya nakledilince bu toplulukta mülâzım-ı evvel (üsteğmen) oldu. Bu dönemi Atatürk'ün maiyetinde geçirmiş, birçok seyahatinde ona eşlik etmiştir. 1926'da Atatürk'ten izin alarak bu heyetten ayrıldı ve İstanbul'a döndü. Bundan sonraki müzik hayatını serbest olarak devam ettirdi.

İstanbul'a döndüğünde Sahibinin Sesi Plak Şirketi'yle yaptığı anlaşmayla müzik eğitimini ilerletmek için Paris'e gitti. Burada şan, piyano ve solfej dersleri aldı. Döndüğü zaman çeşitli firmalarda taş plaklara eserler okudu. 22 Şubat 1930'da Beyoğlu'nda bulunan Fransız Tiyatrosu'nda (bugünkü Orta Oyuncuları Tiyatrosu) verdiği konserle bir ilke imza atmış, Türk müziğinde solo konser veren ilk sanatçı olmuştur.

Frak giyerek, ayakta (fasıl heyetlerinde oturarak icra yapılır), şan tekniği kullanarak verdiği bu konserlerle Türk müziğine ciddiye ve saygı getiren yepyeni bir üslup geliştirmiş, büyük yankılar uyandırmıştır. İlerleyen zamanlarda, İstanbul Konservatuarı Türk Mûsikîsi İcra Heyeti'nde şef ve solist olarak çalıştığı dönemde, yurt içinde ve yurt dışında yüzlerce konser vermiştir. İcra Heyeti'nin şefliğini yaptığı dönem, heyetin en parlak dönemi olmuştur. Verdiği konserlerin dışında İstanbul Radyosu ve İcra Heyeti için arşivlik plaklar doldurmuş, sayısız eseri notaya geçirmiştir.

Son resmi görevi İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı Repertuar Kurulu üyeliği ve repertuar hocalığıdır. 27 Nisan 1981 tarihinde Nişantaşı'ndaki evinde vefat etti. Cenazesi Aşiyân Mezarlığı'na defnedildi. 27 Nisan 1991'de Kadıköy Belediyesi tarafından Kalamış Sahili'nde büstü dikildi ve bir caddeye adı verildi.

İnanılmaz geniş bir repertuar bilgisine sahip olan Münir Nurettin, neredeyse tüm beste formlarındaki eserleri okuyabilecek bir yorum yeteneğine sahipti. Şarkı, yürük semai, türkü, gazel gibi din dışı formlarla beraber Mevlevî ayini, durak, ilahi gibi pek çok dini besteyi konserlerinde ve plaklarında söylemiştir. Seslendirdiği bütün eserleri formlarına ve biçimlerine uygun şekilde yorumlamıştır. Örnek vermek gerekirse, kendisinden önceki gazelhanlar genelde dini müzik eğitiminden geçtiği için gazelleri mevlit gibi okur, dini musiki etkisinden çıkamazlardı. Ama Münir Nurettin, gazeli dindışı bir tavra kavuşturup mevlide de kendinde has bir yorum katmıştır. Pest ve tiz seslere olan hâkimiyeti, üç oktava varan sesi ve kafa sesi ile göğüs sesi arasında yaptığı geçişlerdeki ustalığı, dikkatleri üstüne çekmesini sağlamıştır.

1926'dan sonraki serbest müzik hayatında bahçelerde, sinemalarda ve tiyatrolarda konserler vermiş ama bütün teklifleri reddederek hiçbir zaman gazinolarda sahne almamıştır.

Mevlana, Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip, Ziya Paşa, Yahya Kemal Beyatlı, Behçet Kemal Çağlar gibi pek çok ünlü şairin şiirlerini bestelemiş, özellikle Yahya Kemal'le ömür boyu sürececek bir dostluk kurmuştur.

Yaptığı bestelerle Yahya Kemal'in şiirlerindeki İstanbul'a yeni bir boyut kazandırmıştır. Kanuni Hilmi Rit, "Üstat için az konuşurdu derler, ama Yahya Kemal'in şiirleri ve onun müziği ile koskoca İstanbul dile geldi, daha ne söylesin ki!" sözleriyle bu durumu ifade etmiştir. Yahya Kemal'in şiirlerine yaptığı besteler arasında "Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç", "Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul", "Kandilli yüzerken uykularda" sayılabilir.

Son olarak bir anekdot aktarmak istiyorum:

Münir Nurettin'in elimizdeki en net

kaydı, muhtemelen 1964 yılında Kadıköy'de verdiği konserin kaydıdır. 1964 yılı ve civarı, Zeki Müren'in de parladığı zamana denk gelir, dolayısıyla o dönem halk arasında bu iki sanatçıya dair bir kıyaslama vardır. İkiisi arasında da zaten gizli bir anlaşma var gibidir; hiçbir zaman biri, ötekini okuduğu eserlere el sürmez. Hal böyleyken bu konserde "Bilmem bu gönülle ben nasıl yaşayacağım" eserini okurken Münir Nurettin, "O daha genç yaşında benimse geçti çağım" mısraını okuyacağı sırada "O daha genç yaşında benimse geçmedi çağım" diyerek bu karşılaştırmaya bir gönderme yapmış, Zeki Müren'in önünün açık olduğunu belirtirken kendi üstatlığını bilen ve bildiren bir espri yapmıştır.

Münir Nurettin, yaptığı bestelerle olsun, çeşitli müzik okullarında Türk müziğine verdiği hizmetlerle olsun, getirdiği yeniliklerle ve yetiştirdiği sanatçılarla olsun, kültürümüze adını altın harflerle yazdırmayı başarmış, bugünün ve yarının nesillerine ilham veren, eserleriyle ve kişiliğiyle hiçbir zaman eskimeyecek bir müzik insanıdır. Ruhu şad olsun.

Beyoğlu'nun tarihi sokaklarında dolaşırken bir anda canınız çikolata mı çekti? Tabi ki Beyoğlu çikolatası da bir çözümdür bu tatlı derde. Ama şöyle bir tatlı olsun, hem gözüm doysun hem de yanında çay içeyim diyorsanız size tavsiyem İnci Pastanesi. Hepimiz duymuşuzdur zaten mutlaka İnci Pastanesi'ni. Profiterolüyle meşhur bir pastane. Bildiğimiz o meşhur profiterolün de mucidi söylentilere göre İnci Pastanesinin kurucusu Arnavut asıllı Lucas

Zigoridis'tir. Lucas Zigodiris 15 yaşında İstanbul'a göç etmiştir. Pek çok küçük pastanede çalışıp tecrübe edindikten sonra kendi pastanesini açma kararı almıştır. Kendi pastanesini açtıktan bir süre sonra maddî zorluklar peşini bırakmamıştır. Bir çözüm arayışına girmiş ve içi krema dolu üstü çikolata soslu bir tatlı bulup ismini ise profiterol diye uydurmuştur. Tatlısı o kadar çok tutar ki ünü ülke sınırlarını bile aşar ve İnci Pastanesi profiterolleri ile beraber anılır olur. Geçtiğimiz senelerde ise bulunduğu binanın yıkılma sürecinde İnci Pastanesi kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Pastane daha sonrasında yine Beyoğlu'nda farklı bir yere taşındı. Taşındığı yer de gayet güzel ve hâlâ tıklım tıklım dolu. Mutlaka gidilip görülmeli ve profiterol İnci Pastanesi'nde yenmeli.

Profiterolleri yedikten sonra İstiklal'de gezerken girdiğiniz bir ara sokakta da kahve kokusunu fark etmemeniz mümkün değil. Kokuyu takip ettiğiniz zaman çıkacağınız yer Mandabatmaz Türk Kahvecisi. Küçücük bir dükkan, sıcacık bir ortam. İster sokakta, isterseniz içerde oturup kahve içmeye pek müsait bir konumu var. Öncelikle belirtmek isterim ki burası her ne kadar İstiklal Caddesi'nde olsa da karmaşadan bir o kadar da uzak. Kahveye gelecek olursak, tadı tam kıvamında. Bol köpüklü, bol telveli kahvenin acı tadını çok güzel hissettiğiniz sıcacık bir mekan. Mekanın adına gelecek olursak adını bol köpüklü olmasından alıyor. "Burada pişen kahve öyle bir efsunlu kahve ki, öyle yoğun bir köpüğü var ki, üzerinde Mandabatmaz!" deniyor. Kesinlikle kahve severlere tavsiyemdir. Gidip Mandabatmaz'da Türk kahvesi için; kırk yıl hatırlanacak hoş sohbetler yapın. Burası kahve sevmeyenlere de kahveyi sevdirecek kadar sıcak, samimi, içten bir mekan doğrusu...

İSTANBUL'UN YENİDEN DOĞUŞU

FEYZA SENA ASAN

Yıl 1453, Osmanlı topraklarının genişlemesi ile II. Mehmet tahta geçtiği zaman İstanbul'un çevresi sarılmıştı. Bizans, Haliç'e zincir germiş; surlarına bir hayli güveniyordu. Çünkü bu surlar sadece kara değil, deniz girişini de engelliyordu. O zamanın ileri gelenlerine göre şehre giriş imkansızdı.

Ancak Osmanlı yılmadı, ağır toplar döküldü. Bu topların tek güllesi 550 kilogram civarındaydı. Yıldırım Bayezid'in aynı gaye ile yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı yapıldı, yabancı güçlerin Bizans'a yardımı engellendi. İstanbul çevresindeki kaleler ele geçirildi. Osmanlı donanması artık her şeye hazırды Bir de Allah vardı yanlarında, Osmanlı'nın sırtı yere gelmezdi artık. "Ya Hak!" dediler kara ordusu mevzilendi önce, sonra toplar konuşlandırıldı. II Mehmet bir şans verdi Bizans'a, vezirini gönderip İstanbul'un teslimini istedi. Lakin İmparator Konstantin yeminliydi şehri korumaya. "Vergi veririm size." dedi, istemedi Osmanlı. Çünkü II. Mehmet de kararlıydı o şehri almaya.

12 Nisan'da o devasa toplar ateşlendi. Dönemine göre çok kuvvetli olan bu toplar büyük bir gürültü çıkarıyordu. Şehri savunanları ürkütüyor ve savaşmaya dair olan şevklerini kırıyordu. Ancak bir topun dolumu iki saat sürdüğü için top atışı sık değildi, Sultan Mehmet top atışını sıklaştırılması istedi. Lakin top olduğu yerde patlayarak topu patlatan askerlerin ölümüne sebep oldu. Her ne kadar top tamiri için bir tamirhane kurulmuş olsa da toplar tamir edilemedi. Böylece 18 Nisan gününe kadar top atışı devam etti.

18 Nisan günü Osmanlı ordusu surlara gedik açtı. Gece taarruzu başlatıldı, hendekler kumlarla dolduruldu ancak bundan da bir sonuç alınamadı. 15 Nisan günü de Osmanlı donanmasının Haliç'ten geçemeyerek geri dönmesi Bizans'a güç verdi ve onların morallerini yükseltti.

20 Nisan'da Bizans'a gelen bir yardım filosu İstanbul'a yaklaştı. Sultan Mehmet de 18 gemisini yardım filosunun üstüne gönderdi. Rüzgarı arkasına alan yardım filosu daha hızlıydı, Osmanlı gemileri bir türlü yanaşamıyordu. Rüzgar kesilince günümüzde Yeşilköy adını taşıyan bölgenin açıklarında dört kalyon hareketsiz kaldı. Kürekleri ile yardım filosuna yetişen Osmanlı gemileri çarpışmanın uzaması ile gittikçe artıyordu. Artık 4 yardım filosuna etrafı 150 Osmanlı gemisi ile sarılıydı. Ancak önündeki gemi tayfaların acemiliğinden dolayı ağır kayıplar verildi ve Baltaoğlu Süleyman Bey donanmaların geri çekilmesini emretti. Ne kadar II. Mehmet buna sinirlense de Osmanlı donanması yenilmişti. 10.000 atıyla donanma komutanlığına giden padişah, Baltaoğlu'nu topuzuyla döverek azletti. Boşalan Kaptanı Derya makamına ise Çalı Bey oğlu Hamza Bey getirildi.

Denizlerdeki bunca yenilgiden sonra, II. Mehmet bir toplantı yaptı. Toplantıda Bizans'ın yüklü bir miktar vergiye bağlanması önerildi ancak II. Mehmet'in eniştesi Zağanos Paşa ile hocası Molla Gürani bu teklifi beğenmedi. Buna rağmen Haliç'e nasıl girileceğini kimse bilmiyordu.

İlk olarak Galata ile surlar arasına kara bağlantısı kurulması önerildi. Fakat bu Osmanlıyı Bizans güçlerine karşı savunmasız bırakabilirdi. Sonrasında da ikinci Mehmet Diplonsion yani günümüzdeki adıyla Beşiktaş'taki donanmaları Galata surları önünden kaydırarak Haliç'e indirilmesini emretti.

Ek olarak Galata civarındaki tepelere toplar yerleştirildi. Gemilerin yolu ormanlıktı ve buradaki ağaçlar kesilmeye başlandı. Sonrasında da ağaçlar zeytinyağı ile kayganlaştırılarak toprağa sabitlendi.

Son olarak da Bizans'ın dikkatini farklı bir yöne çekilmesi için Romanos Kapısı civarında büyük bir gedik açıldı. Bizans bu gedikleri kumla kapatmakla uğraşırken Osmanlı da tam yetmiş iki savaş gemisini başarıyla suya indirmişti.

Bundan sonra da planın ikinci aşaması olan köprü yapımına başlandı. Tabii ki de Bizans'ın da bir karşı planı vardı. Suya indirilen gemileri batıracaklardı lakin Osmanlıya gemilerin karadan yürütülmesinde de yardım eden Cenevizliler, gemileri hazırlamak amacıyla Bizans'ın saldırısını bir gün erteledi. Bundan faydalanarak Bizans'ın planını II. Mehmet'e anlattılar.

28 Nisan gecesi iki veya üç gemi Osmanlı donanmasına yaklaştı, Bunu gören Osmanlı ise Bizans gemilerin batırdı. Esir alınan mürettebat şehirden görülebilecek şekilde öldürüldü. Buna karşılık Osmanlı'nın bir gemisi yanmıştı. Üstelik Bizans da misilleme olarak elindeki iki yüz altmış esiri infaz ederek kesik başlarını surlarına dikti.

Bunun üzerine Osmanlı gemileri ile Bizans arasında bir top atışı başladı. Osmanlı ne yaparsa yapsın surları yıkamıyordu. Ayrıca iki Osmanlı gemisi batırılmıştı. Gece gündüz süren top atışları sonrasında yine bir sonuç alınamadı.

Bizans savunması Osmanlıya kayıp verdirmeye devam ediyordu. Buna karşılık Bizans'ın yürüyen dört kulesi yıkılmıştı. Bunu gören II. Mehmet Bizans'ın yeterince zarar gördüğünü düşünerek taarruz emri verdi. 6 Mayıs akşamı başlatılan taarruzdan da bir sonuç çıkmadı. 12 Mayıs günü açılan gediklere giren Osmanlı ordusu başlarda yenecek gibi olsa da sonrasında geri püskürtüldü. 21 Mayıs'a kadar ok ve top atışları devam etti.

21 Mayıs'ta tüm Osmanlı donanması Haliç önlerine geldi. Taarruzun başlayacağını sanan İstanbul halkını büyük bir telaş sardı, çanlar çalındı ve halkı bir paniktir aldı ancak bir taarruz gerçekleşmedi.

Ertesi gün Osmanlı'nın 16 Mayıs'tan beri kazdığı tüneller keşfedildi. Bizans, tünelleri yakıyor veya kızgın yağ dökerek lağımçıların ölümüne sebep oluyordu. 25 Mayıs'a kadar da her gün birkaç tünel keşfedildi ve onlarca lağımçı öldürüldü. Buna karşılık imha edilen yerlerden biri surların tam altındaydı yani surların çökmesi muhtemeldi ancak Bizans bu tüneli duvarlarla kapatmakla yetindi.

Bunca olaydan sonra hücum hazırlıklarının başlanmasına karar verilmişti. Osmanlıya göre Bizans yeterince zarar görmüştü; kıtlık başlamış, yer altı savaşları Bizans'a yeterince zarar vermişti. Bunun üzerine 24 Mayıs günü II. Mehmet, Konstantin'e bir elçi gönderdi.

Bizans'a, teslim olmaları durumunda halka zarar verilmeyeceği ayrıca halkın istediği yerde yaşayabileceği bildirildi. Ancak teslim olmamaları durumunda tüm halkını esir edileceği de belirtildi. İmparator tabii ki de kabul etmedi. Yine vergi vermeyi teklif etti ancak II. Mehmet hala şehri almaya kararlıydı.

Son hücumun 29 Mayıs'ta yapılmasına karar verildi. Böylece hazırlıklara başlandı. Sultan Mehmet ordusunu üçe ayırdı: İlk grup yaşlılardan ve Hristiyanlardan, ikinci grup orduya katılan Müslüman köylülerden ve azaplılardan, üçüncü grup ise yeniçerilerden oluşmaktaydı.

29 Mayıs Salı günü güneş daha doğmamış, her yer zifiri karanlıktı. Osmanlı ordusu namazını kıldı, mehter takımı hücum marşı çalmaya başladı. Önce birinci grup başladı, iki saatlik bir hücumdan sonra çoğunluğu infaz edilen grup geri kaçmaya başladı. Kaçan askerler geri dönmeye zorlandı ve ısrar edenler kılıçtan geçirildi. Sonra sıra ikinci gruba geldi, Bizans askerleri kızgın yağ, grejuva, ok ve taş kullanarak orduyu geri püskürtüyordu. Bu grubun da taarruzu bir buçuk saat sürdü. Grup gittikçe bitkinleşiyordu. Bu nedenle grupta geriye kaçanlar oldu ve onlar da komutanları tarafından cezalandırıldı.

Ardından Sultan Mehmet ve üçüncü grup harekete geçerek surlara yaklaştı. Büyük Osmanlı topu ateşlendi ve yeniçerilere bir geçit açıldı. Toz duman içinde başlayan çarpışmalar Bizans'ın lehine sonuçlanıyor ve Bizans ordusu gözetleme kulesine çıkan Osmanlı askerlerini öldürüyor ve yeniçeriler geri püskürtülüyordu.

Bizans tam bir zafer sevinci yaşamaya başlamışken Osmanlı topu tekrar ateşlendi. Osmanlı birliklerinin taarruzu yeniden başlamıştı. Bütün surları yıkarak şehre giren Osmanlı askerleri, şehri yağmalamaya başladı ancak şehrin Osmanlıya geçmesine rağmen denizcilerin direnişleri devam ediyordu. Fakat bu çok uzun sürmedi ve denizciler de teslim oldu.

Tüm bu direnişlerden sonra artık İstanbul Osmanlıındı. II. Mehmet vezirleri ve komutanlarıyla Topkapı'dan şehre girdi ve Ayasofya'nın önüne gelerek secdeye kapanıp toprağı öptü. Kiliseye sığınan kalabalığın canına dokunulmayacağını duyurdu.

Böylece Yıldırım Bayezid'in dört kez kuşattığı İstanbul, sonunda Osmanlıya geçmiş oldu. Bu sayede İstanbul başkent yapıldı, toprak bütünlüğü sağlanmış oldu. Hz. Muhammed'in hadisinin yerine getirilmesi; Osmanlı'nın İslam dünyasındaki saygınlığı arttırdı. Ayrıca II. Mehmet 'Fatih' unvanını aldı.

İstanbul'un fethi sadece Türk tarihi açısından değil, dünya tarihi açısından da birçok şeye sebep oldu: Bizans yıkıldı, İstanbul'dan Avrupa'ya göç eden bilim insanları *rönesans* ve *reforma* sebep oldu. Ayrıca topların surları yıkmasıyla derebeylik kalkmaya başladı. Bu da evrensel bir olay olduğundan Orta Çağ kapandı Yeni Çağ başladı.

ESAD EREN TURAN

SÜLEYMANIYE CAMİİ

Mimar Sinan'ın "kalfalık eserim" diye nitelendirdiği Süleymaniye Camii hiç şüphesiz İstanbul'u İstanbul yapan yapılardan biridir. Eşsiz bir mimarın sonucu olarak hâlâ ilk günkü kudretiyle sapasağlam duran caminin özelliklerini biraz inceleyelim.

İnşasına 1551 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine başlanmıştır. 7 yılın sonunda, 1558 tarihinde tamamlanan cami İstanbul'un o güne kadar gördüğü en büyük cami olur. İkisi kısa ikisi uzun olmak üzere 4 minareye sahiptir. 56 metrelik minareler 2 şerefeli, 76 metrelik minareler ise 3 şerefelidir. Toplamda 10 şerefeye sahiptir, 10 sayısı ise camiye adını veren Kanuni Sultan Süleyman'ın onuncu padişah olmasından dolayıdır. Kubbesi 53 metre yüksekliğinde, 27,25 metre çapındadır. Otuz ikisi kubbede olmak üzere toplam 238 pencereye sahiptir ve bu sayede caminin aydınlanması da sağlanmış olur. Mimar Sinan'ın en büyük amacı Ayasofya'nınki kadar büyük bir kubbe yapmaktır ancak bu amacına ulaşması için kalfalık dönemi biraz erkendir. Süleymaniye ile ulaşamadığı kubbe büyüklüğüne “ustalık eserim” dediği Selimiye Camisi'nde ulaşacak ve hedefini gerçekleştirecektir.

Caminin bir diğer önemli özelliği de akustiğidir. Kubbenin içine ve köşelere, ağzı iç tarafa açık bir şekilde yerleştirilen 50 cm boyunda içi boş 64 tane küp bulunmakta, bu sayede hassas bir akustik meydana gelmektedir. Hatta Mimar Sinan caminin akustiğini test ederken nargile kullanmış ve muhtemelen hepimizin bildiği o hikâye ortaya çıkmıştır. Mimar Sinan ilk kez bu camide is odası tekniğini kullanmıştır. Bu odalar sayesinde camiyi aydınlatan kandillerden çıkan is duvarları kirletmek yerine bir odada toplanır ve isten mürekkep elde edilir. Oluşan mürekkep o kadar kalitelidir ki bu mürekkeple yazılan yazılar herhangi bir sıvı dökülmesiyle dağılmaz, kağıt yırtılmadıkça da bozulmaz. Dolayısıyla pek çok resmi belgede de is odalarından elde edilen mürekkep kullanılır.

Caminin duvarları şahane hat yazılarıyla süslenmiştir. Bu eserler dönemin en iyi sanatçısı Ahmet Karahisarî ve onun kadar yetenekli öğrencisi Hasan Çelebi'ye aittir. Kubbede aşağıdan okunacak şekilde büyük harflerle Nur Suresi yazılmıştır. Süleymaniye Camii'nde kullanılan çiniler İznik'ten getirilmiştir. Dönemin en ünlü vitray ustası Sarhoş İbrahim'in caminin camlarında emeği geçmiştir.

Sonuç olarak büyük emekler ve Mimar Sinan'ın yeteneği sonucu ortaya eşsiz bir eser çıkmıştır. İstanbul'da yaşayan herkesin bu camiye gitmesi şart, bu şehirde yaşayıp da şehrin en önemli camiini gezmek olmaz. Zira ben defalarca gitmiş olmama rağmen kendimi etkilenmekten alıkoyamıyorum.

ÜSKÜDAR'IN EBRU USTASI MUSTAFA DÜZGÜNMAN

ZEYNEP DEMİRCİ

Mustafa Düzgünman 9 Şubat 1920'de dünyaya gelmiş ebru sanatçısı. İlk öğrenimini tamamlamasının ardından babası Saim Efendi'nin Üsküdar Çarşısı'ndaki aktar dükkânında çalışmaya başlamış. 1938 yılında annesinin dayısı hattat Necmettin Okyay tarafından Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Türk Tezyini (Süsleme) Sanatları Bölümü'ne kaydettirilen sanatçı, burada eski tarz cilt ve ebru sanatını öğrendiği gibi fotoğrafçılığa da merak salmış.

Eğitimi yarıda bırakmak durumunda kalan Düzgünman, ömrünün sonuna kadar aktarlığı ve ebru yapmayı sürdürmüş, özellikle 1957'den sonra ebru sanatı ile olan meşguliyeti giderek yoğunlaşmış. Düzgünman bir röportajında ebru için şöyle demiş: "Ebru, tükenmeyen bir hazinedir. Bu kendi içinde kendi kendini karakterini hiç bozmadan zaten tekâmül ediyor. Bunun haricinde, modernizasyon gibi bir şey olamaz. Çünkü bu ecdat yadigarını, bunun

tarihini yaşatmak mecburiyetindeyiz. Niye modernizasyon olsun? Bu nihayeti olmayan bir renk cümbüşü... Güzelliği tükenmiyor ki yeniden bşeyler icad edilsin."

Düzgünman, ebru sanatında kendi adıyla bir ekol oluşturmuş. Hocası Necmettin Okyay'ın, Mustafa Düzgünman için söylemiş olduğu "Mustafa ebruculukta beni geçmiştir." sözleri de onun ebruda ne kadar başarılı olduğunu bir kanıtı niteliğinde.

Sanatçı, hocasının ebru sanatına kazandırdığı çiçekli ebru çeşitlerini düzelttiği gibi papatya çiçeği desenini de bu sanata kazandırmış. Elli yıl süren ebru sanatkarlığı sırasında, 1967'den itibaren birçok sergi açmış.

Ebrunun yanında tasavvufla da ilgilenen Düzgünman, önemli hocalardan tasavvuf ve dini musiki dersleri almış. Aziz Mahmud Hüdayi Camii'nde uzun yıllar cuma günleri iç ezan ve teravih namazı aralarında ilahi okuyuşuyla iyi bir icracı olarak da tanınan Düzgünman, bir kısmının güftesi de kendisine ait olmak üzere değişik makamlarda yirmi kadar ilahi bestelemiş.

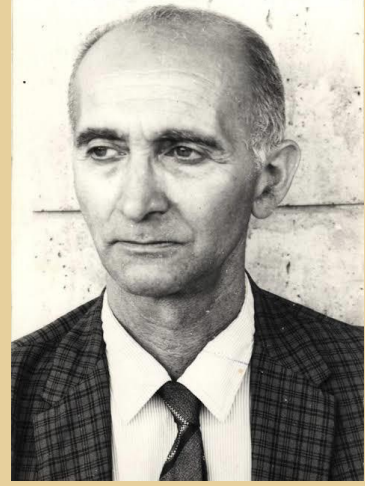
Ebrunun tarihçesini, özelliklerini ve mahiyetini anlattığı yirmi kitalık "Ebruname" isimli bir eser de kaleme almış olan sanatçı, 12 Eylül 1990'da İstanbul'da vefat etmiş. Kabri, Karacaahmet Mezarlığı'nda bulunmakta.

Kaynakça: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/ebru-sanatina-ikinci-baharini-yasatan-sanatkar-mustafa-duzgunman-/644681>

Nuri Arlasez 1910-2000 yılları arasında yaşamış, kendi deyimiyle yalnızca “o zaman kaldırımlarda sürünen” paha biçilemez birçok eseri kurtarmakla kalmamış, onları Süleymaniye Kütüphanesi’ne bağışlamış önemli bir tarihi sima. Öyle çokmuş ki bağışladığı eserler, üç odada ancak yarısı teşhir edilebiliyormuş. Zengin bir aileden gelmesine rağmen zenginliği reddetmiş ve kıt kanaat geçinmeye başlamış. Şöyle diyor Nuri Arlasez, Beşir Ayvazoğlu’na verdiği röportajda:

*“Galatasaray’da okudum. Tabii, babam benim de hukukçu olmamı istiyordu. Anne ve baba tarafım hep avukat. Benimse değil avukat olmaya, okumaya bile niyetim yok. Tek istediğim, istediklerimi yapabilmek için bol vakit, sadece bol vakit. Babam gibi avukat olsam, şöhret, yazıhane, hepsi hazır... Para kazanmak kolay. Ama ben para değil, hürriyet istiyorum. **Zannedilenin aksine, hürriyetin en büyük düşmanı paradır, sizi, kendi şartlarını benimseterek esirleştirir. İstedğim gibi kendi içime dönüp düşünemedikten sonra, parayı ve şöhreti ne yapayım? Asgarî maddî imkân, fakat azamî vakit! Bütün istediğim bu! Evliliğe de bunun için yanaşmadım, yanlış anlamayın, evlilik müessesine asla karşı değilim, benim hayat tarzım evliliğe hiç uygun değildi. (...) Hülasa, evladım, hürriyetimi sonuna kadar muhafaza etmek kararındaydım.**”*

İşte bu karar ışığında, babasının ısrarı üzerine yazıldığı Hukuk Fakültesi’ni kısa süre sonra bırakmış Nuri Arlasez ve evde, asgari bir parayla sessiz sakin bir hayat sürmeye başlamış. Öyle ki her gün arttırarak biriktirdiği parayla 3-4 ayda bir sadece bir kitap alabiliyormuş. Bunu elli yıl boyunca sürdürerek paha biçilemez bir sürü kitap, el yazması, vakfiye ve ferman gibi çokça kıymetli eser biriktirmiş.

Arlasez’in aynı zamanda maneviyatı yönüyle de incelenmesi gerektiğine inanıyorum. Kendi kendine olmaktan, kendi içine dönmekten ve sakin bir hayattan başka bir dileği olmayan bu özgürlüğüne düşkün beyefendi, çağın gereklilik olarak insanların önüne koyduğu tüm dayatmalarını reddetmiş ve bir nevi kendisine, çoğu kişinin kavrayamadığı bir dünya kurmuş.

“Bir gün bahçede oturmuş, bir arkadaşımın gelmesini bekliyordum. Derken sokaktan geçmekte olan bir satıcının sesini duydum, şezlong satıyordu. Laf olsun diye çağırdım, ‘Kaça?’ dedim, bir fiyat söyledi. O kadar param yoktu, ‘Bir pantolonum var, istersen bak, onu al!’ dedim. Baktı, ‘Ver pantolonu, al şezlongu!’ dedi. Aldım, kurdum ve uzanıp gökyüzündeki bulutlara bakmaya başladım. Arkadaşım da gelmemişti. On ikiye doğru garip bir hâl başladı içimde. Bu bir huzur başlangıcıydı. Benim adeta büyülenmişçesine saatlerce gökyüzüne bakmamdan endişelenen valide telaş içinde geldi, ‘Hasta mısın?’ diye sordu. ‘Yok!’ dedim. Ve gece! Yıldızlar görünmeye başladı. Çok garip bir hâldi, içimde inanılmaz bir rahatlık hissediyordum. **Hayatımda ilk defa o gün kendime ait meseleleri berrak bir biçimde görmeye başladım.** Eskiden körüklü fotoğraf makineleri vardı, metrajını yapınca buzlu camında görüntü berrak bir biçimde belirirdi, işte öyle. O zaman farkında değildim; bunun bir çeşit yoga, bir çeşit meditasyon, yani murakabe olduğunu çok sonraları Hint felsefesiyle uğraşmaya başlayınca anlayacaktım. Benim asıl doğum günüm, o gündür evladım. O günden sonra tanıdığım bütün lüzumsuz insanlardan ve okuduğum bütün lüzumsuz kitaplardan uzaklaştım. Hint felsefesine, uzak şark geleneklerine mukayeseli dinler tarihine yöneldim. Ne yapacağımı artık biliyordum.”

Nuri Arlasez'in Hint felsefesine olan yönelimiye 15-16 yaşlarında iken gittiği bir kitapçıda gördüğü Romain Rolland tarafından Fransızca kaleme alınmış Hint felsefesi kitabıyla başlamış. Arlasez kitaptan çok etkilenmiş ve Hint felsefesi ile ilgili eserleri okudukça ilgisi de günden güne artmış. Hint dostunun dediğine göre Hint felsefesinin özünü benimsemiş ve hayatına bu minvalde yön vermiş, tabii bu yolda bir sürü de birinci sınıf Hint felsefesi kitabı edinmiş.

Küçüklüğünden beri yine kendi deyimiyle geçmişin düşman ilân edilmiş bütün kıymetlerini kurtarmak adına çabalamış. O devirde birçok paha biçilmez eserin başına gelenlerden ötürü büyük üzüntü duyuyormuş. Onları kurtarmaya ise günün birinde karşısına çıkan II. Beyazid vakfiyesi ile karar vermiş. Şeyh Hamdullah hattı olan bu değerli vakfiyeyi gördüğü günden itibaren bu eserleri kurtarmak adına elinden geldiğince çabalayacağına,

boğazından kesip kendisini bu kıymetli eserleri biriktirmeye adayacağına fakat ne olursa olsun hiçbirini satmayacağına dair kendisine söz vermiş.

Parasızlığına rağmen üç odaya ancak yarısının sığıdığı bunca eseri biriktirmesinde elbette kendisi gibi kültürü muhafaza etme derdine düşmüş maneviyatı yüksek kişilerin etkisi yadsınamaz. Bunlardan biri de Sahaf Raif Yelkenci. Raif Bey, elindeki yazma Kur'an-ı Kerim'i almak isteyen ve bunun için yüksek bir meblağ teklif etmiş bir Arap emiri olduğu hâlde yazmayı Nuri Arlasez'in alması konusunda ısrar etmiş. Nuri Arlasez parasının olmadığını söyleyince ise şu sözlerle yanıtlamış onu: “Müşarünileyhin parası bol, evet, lakin bizim anladığımız mânâda aşkı yok. Sizin de paranız yok, ama aşkınız var. Dolayısıyla bu Kelam-ı Kadim size teveccüh ediyor.”

Türkiye'ye gelen birçok yabancı, bilgi edinmek için Nuri Arlasez'i özellikle arayıp buluyorlarmış. Nuri Arlasez kendisini yabancıların gözünde özel kılan yegâne noktanın kültürünü temsil etmesi olduğunu düşünüyor. *"Dünyanın neresine giderseniz gidin, eğer büyük bir kültürün temsilcisi olarak gidiyorsanız, bütün kapılar açılır önünüzde."* diyor Arlasez. Bireyi yabancıların gözünde yetkin ve önemli biri yapan hususun "Ben de sizdenim!"den ibaret olmadığını, daha ziyade kendi kültürünü doğru bir şekilde temsil etmesinin bireyi muhakkak daha mühim biri hâline getireceğini özellikle belirtiyor.

Nuri Arlasez aynı zamanda iyi bir fotoğrafçymış ve ardında koca bir kütüphane bırakmanın yanı sıra yedi bin tane de siyah-beyaz fotoğraf armağan etmiş bu dünyaya.

Yazımı, babasının ölüm döşeğinde iken Nuri Arlasez'e sorduğu şu soruyla bitirmeyi uygun görüyorum: ***"Bu mübarek ölüm olmasaydı hayat çekilir miydi?"***

Kaynakça: Beşir Ayvazoğlu'nun, Nuri ARLASEZ'le Eylül 1995'te Dergah dergisi için yaptığı bu röportaj

İSPANYOL GRİBİ

FERİDE ELİF ATABEYLİ

Tarihin en ölümcül salgınları arasında yer alan İspanyol Gribi dünya çapında 675.000'i Amerika'dan olmak üzere 20 milyon ila 50 milyon arasında insanın ölümüne yol açmış ve toplamda 500 milyon insanı (dünyanın üçte biri) etkilemiştir. 1918'de dünyanın tümüne yayılmadan ilk olarak Avrupa, ABD ve Asya'nın bazı bölgelerinde görülmüştür. O zamanlar, bu grip salgını için etkili bir ilaç veya aşı olmadığından hükümetler önlem olarak vatandaşlarından toplu alanlarda maske takmalarını isteseler de virüsün yayılma hızını yavaşlatamamışlardır.

Dört büyük salgından oluşan gribin ilk dalgası 1918 yılının ilkbaharında meydana gelmiştir fakat soğuk algınlığı, ateş ve halsizlik gibi tipik grip semptomları yaşayan insanlar genellikle birkaç gün içerisinde düzeldiğinden o sırada bildirilen ölüm sayıları düşüktür. Bununla birlikte sonbaharda ortaya çıkan ikinci dalga son derece bulaşıcı özellik göstermiştir. Gribin etkisi altına giren insanların birkaç saat ya da birkaç gün

içinde derileri maviye dönmüş, akciğerleri nefes almalarını engelleyecek şekilde sıvı ile dolmuş ve ölümlerine neden olmuştur. Sadece bir yılda Amerika'daki yaşam süresi ortalaması bir düzine yıl azalmıştır.

Salgının ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Kansas şehrinde 4 Mart 1918'de askeri bir kampta aşçılık yapan Albert Gitchel'da görüldüğü düşünülmektedir. Onu takiben birkaç hafta içerisinde aynı kamptaki 1100 asker hastaneye kaldırılmış ve birçoğu da hastalığı ayakta geçirmiştir. Grip tüm dünyaya yayılmadan önce I. Dünya Savaşı'nın da devam ettiği o günlerde ilk olarak ABD, Avrupa ve Asya'nın bazı bölgelerinde etkin olmuştur. Gribin İspanya'dan çıktığı düşünülmemesine rağmen, İspanya'nın en çok etkilenen yerlerden olması ve salgının o sıra ülkede I. Dünya Savaşı haberlerini bile geri planda bırakması nedeni ile salgın İspanyol Gribi adını almıştır. Grip hakkındaki şaşırtıcı yanlardan biri de o yıl Amerika'da grip nedeniyle ölen insan sayısının I. Dünya Savaşı sırasında ölen asker sayısından daha fazla olmasıdır. Aynı zamanda ABD donanmasının %40'ı gripten etkilenmiş ve dünyayı dolaşan bu ordu gribin yayılmasındaki büyük nedenlerden biri haline gelmiştir. Her ne kadar dünya çapında ölümlerin 20 milyon ila 50 milyon arasında olduğu söylene de savaş esnasında ülkelerin vaka ve ölüm sayılarını paylaşmak istememeleri nedeniyle kesin rakamlara ulaşmanın imkânsız olmasının yanı sıra enfekte olan sayısının 100 milyona kadar çıktığı tahmin edilmektedir.

Aşı bulunana kadar salgının bu kadar ilerlemesinin nedenleri: teknolojik gelişmelerin yetersizliği, I. Dünya Savaşı sonucu ülkelerin sağlık personeli ve sağlık malzemeleri konusundaki eksiklikleridir. Grip salgınının yavaşlatmak için hükümetler önlem olarak vatandaşlarından toplu alanlarda maske takmalarını; tiyatro, okul, kilise gibi kamuya açık alanların kapatılmasını; insanlardan el sıkışmaktan kaçınmalarını, kütüphanelerden ödünç kitap verilmemesini istemişlerdir. Hatta Amerika'da stabilizasyon amacıyla bir süreliğine sokaklara tükürme yasağı getirilmiştir.

Grip aynı zamanda ekonomiye de büyük zarar vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, birçok çalışanın hasta olması nedeniyle işletmeler kapanmak zorunda kalmış; posta teslimi ve çöp toplama gibi temel hizmetler dahi, gribe yakalanan çalışanlar nedeniyle aksamıştır.

1918 yılının sonlarına doğru, grip salgınının etkisinin azalması ve hatta salgının neredeyse durdurulması üzerine 1919'da Avusturya'da önlemlerin kaldırılması ile üçüncü bir dalga daha oluşmuştur. İkinci dalgadan çok daha az insanın enfekte olduğu gözlemlense de gribin öldürücülüğünün aynı oranda olduğu anlaşılmıştır. 1919 Mayıs ayında pandeminin son bulduğu ilan edilmişken önlemlerin gevşemesi ile birlikte Japonya'da dördüncü büyük dalga ortaya çıkmıştır. Bu dalga da etkisini 1920'ye kadar sürdürmüştür.

Gribin durdurulmasında en önemli etken büyük kayıplara yol açan ikinci dalga esnasında ülkelerin aldığı ortak sıkı önlemlerdir. O sıra alınan hangi önlemin ne derece etkili olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte gelecek nesillere önemli tecrübeler aktarılmıştır. Bugün uyguladığımız ve yaşanan pandemiye önemli ölçüde yavaşlatan uygulamaların birçoğu örneğin, toplu alanların kullanılmasının yasaklanması, bir süreliğine okullara ve toplu ibadetlere ara verilmesi İspanyol Gribi için de uygulanmıştır. Bugün İspanyol Gribi'nden çıkarılabilecek en önemli derslerden biri de pandeminin etkisinin azalması hatta bittiği öne sürülmesine rağmen korunma tedbirlerine devam edilmesi gerekliliğinin anlaşılmasıdır.

KARA ÖLÜM

MEHMET ALİ SUNGUR

Kara Ölüm (1338-1351), bir diğer adıyla Hıyarcıklı Veba, *yersinia pestis* bakterisinin sebep olmuş olduğu bir salgın hastalıktır. İkinci Pandemi (1330'lar-1772) adı verilen salgınlar

zincirinin ilki ve en büyüğüdür. Kaba bir hesaplamayla, dünya çapında 80-125 milyon kişinin canını almış ve en ölümcül salgın hastalık olarak tarihe geçmiştir. Veba 17.yy'a kadar, 20-30 yılda bir Avrupa'yı kasıp kavurmaya

devam etmiştir. Bu salgının özellikle Avrupa'daki siyasi, sosyal ve ekonomik yapıya etkileri önemlidir.

Sebepleri

Salgının sebebi, çıktığı dönemde genel olarak dinsizlik, Tanrı'nın takdirinin kaybedilmesi veya gezegenlerin dizilimleri (Paris'teki bir tıp fakültesinin vardığı sonuç) olarak gösterilmiştir. Günümüzde ise salgının sebebinin *yersinia pestis* bakterisi olduğu bilinmektedir. Bu bakteri tarihteki en büyük dört salgının üçünün sebebidir. Bunlar: Justinianus Vebası (Birinci Pandemi), Kara Ölüm (İkinci Pandemi) ve Modern Veba (Üçüncü Pandemi)'dir. Ayrıca Avrupa'da 1310'lu yıllarda çıkan kıtlıkların ve genel olarak kötü beslenmenin bağışıklık sistemini zayıflatarak hastalığa yenik düşmeye sebep olduğu da sebeplerden biri olarak gösterilmektedir.

Vektör

Salgın, fareler ve hava yoluyla da yayılmakla birlikte asıl vektörünün pireler olduğu söylenebilir. Farelerin üzerinde yaşayan pireler, fareler hastalıktan ölünce başka konuklar arayarak insanlara yapışmış ve hastalığı yaymıştır. Bunun haricinde başka tür pireler de yayılıma katkıda bulunmuştur.

Köken ve Yayılım

Salgının çıkış noktası çoğunlukla Çin olarak gösterilse de son bulgulara göre Kırgızistan'ın kuzeydoğusundaki Issık Göl bölgesinden çıktığı kabul edilmektedir. Buradan Çin ve Hindistan'a yayılması da kolay olmuştur. Sonrasında İpek Yolu ve üzerindeki kervansaraylar yardımıyla Batı'ya doğru yayılmıştır. Avrupa'nın bu

salgına tamamen yenik düşmesinin sebebi Moğolların, uzun süre kuşatma altında tuttıkları Kırım'ın Kefe şehrine vebalı askerleri mancınıkla atmalarıdır. Bu sırada bir Ceneviz kolonisi olan Kefe'de bulunan İtalyan tüccarlar şehirden kaçmaya karar vermişler, topluca gemilere atlayarak 1346 Ekim'inde Sicilya'ya gitmişler ve beraberlerinde Ölüm'ü de götürmüşlerdir.

Salgın 5 ay gibi kısa bir sürede tüm İtalya'ya yayılmıştır. Avrupa'da asıl endişeye sebep olan 1347 yılının ocak ayında Pisa ve Floransa gibi şehirlerde salgının bıraktığı yıkıcı etkidir. 1348 yılına gelindiğinde, İzlanda dahil tüm Avrupa salgına boyun eğmiştir. Kara Ölüm'ün etkisi 1351'de sona ermiş, fakat 18.yy'a kadar veba salgınları 20-30 yılda bir gelmek üzere devam etmiştir.

Etkileri

Ve banın siyasi ve dini etkileri, feodalitenin çözülmesine katkı sağlaması ve Kilise'nin otoritesinin zayıflaması şeklinde olmuştur. Pek çok toprak sahibinin ölümü ve işgücünün pahalılaşması sonucunda köylülerin lordlarla pazarlık şansının artması feodaliteye darbe vurmuştur. Salgının ölümcül etkilerinin ayırım yapmaksızın dindarlar ve din adamları dahil herkesi vurması, Kilise'nin ve keşişlerin çaresiz kalmasına, bazı bölgelerin dini etkiden bağımsızlaşmasına yol açmıştır.

Ekonomik olarak Avrupa'da nüfusun azalmasından ötürü tarlalarda çalışacak insan kalmamış

ve kıtlıklar olmuştur. Lordlar topraklarından gelir elde edememiştir. Bununla birlikte, işgücünün ve emeğin değeri artmış, nüfusun ölümlerle azalması nedeniyle yaşam kalitesi de artmıştır.

Belirtilmesi gerekir ki, son yıllarda Kara Ölüm'ün abartıldığı kadar etki yapmadığını ve şu ana kadar bahsettiğimiz durumların, zaten devam etmekte olan süreçlerin hızlanması veya bu süreçlerin etkilerinin ani tezahürleri olduğunu savunan tarihçiler de vardır.

Toplumsal açıdan, insanlar ölümle bu kadar haşır neşir olmaktan ötürü, ahiret hayatından daha az etkilenmeye ve dünyevi meselelere daha fazla değer vermeye başlamışlardır. Bunun yanında Yahudilere, Çingelere, hacılara, göçmenlere, dilencilere, sivilcesi (hastalığın yarattığı hıyarcıkların oluşturduğu korkudan dolayı) ve sedef hastalığı olanlara karşı saldırılar had safhaya ulaşmıştır. Tabiplerin hastalığı dizginleyememesinden ötürü astroloji ve teolojiye ilgi artmış, falcılık ve kahinlik gibi mesleklerde patlama olmuştur. Keşişlerin düştüğü kayıtlar tüm bunları dine bağlamaktaydı. Bu salgın insanları o kadar etkiledi ki "Mahşerin Dört Atlısı"ndan bir tanesi veba olarak gösterilegelmiştir.

Avrupalılar gelen gemileri kırk gün kapalı tutma tekniğini geliştirmişler, buna karantina demişlerdir.(İtalyanca *quaranta*: kırk). Salgın Orta Doğu ve Afrika'ya da ulaşmış ve burada da yıkıcı etkisini göstermiştir. Veba bundan sonra Orta Doğu'ya 2-3 yılda bir girip daha az etkili olacaktır. Bundan ötürü Müslümanlar karantinaya gerek duymamışlardır. (Demode Batı merkezli tarihçiliğin bunu kaderciliğe bağlamasının aksine). Vebanın vurduğu şehirler harap olmuş ve insanlara yas, acı ve karamsarlık hakim olmuştur. Kendisi de bizzat bu salgının tanığı olan Boccaccio'nun Decameron' undan alıntılanmak gerekirse:

“Babalar oğullarını, anneler bebeklerini terk ediyor, hizmetçiler hanımlarından kaçıyor, noterler ölümlerin son arzularını kaydetmekten vazgeçiyor, doktorlar, rahipler ve rahibeler hastaları ziyarete gitmiyorlardı. Kimse Hıristiyan usullerine göre gömülemiyordu, evler birer

mezarlığa dönüşmüştü. Öğle yemeğini arkadaşlarıyla yiyen biri akşam yemeğinde ataları ile cennette buluşuyordu.” Dönemin ruhunu (geist) yansıtırçasına *Danse Macabre* adlı, üst ve alt sınıftan insanların ve iskeletlerin beraberce dans edişlerini tasvir eden eserler de ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yaşadığımız koronavirüs pandemisi nedeniyle, insanlık tarihinin görmüş olduğu en büyük salgını farklı yönleriyle ele almak istedim. Yazımı, Kara Ölüm zamanında geçen ve varoluşçu felsefeyi yansıtan mükemmel Bergman filmi *Seventh Seal*'ı (1957) önererek bitirmek istiyorum. Bu film sadece köye giriş sahnesi için bile izlenir.

ŞEHZADE CAMİİ

Kanuni Sultan Süleyman'ın Manisa sancağında vali iken genç yaşta vefat eden oğlu için yaptırdığı, Şehzadebaşı olarak da bilinen Şehzade Camii; Fatih'te bulunan, İstanbul'un en önemli yapılarından biridir. Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak bilinen bu yapı, sadece cami değil içerisinde türbe, medrese, sıbyan mektebi, imarethane de barındıran bir külliye özelliğine sahiptir.

Mimar Sinan, mimarbaşı unvanı ile inşa ettiği bu camiye eş büyüklüklerde tutulan harim (dış avlu) ve avlu bölümlerini mutlak bir geometrinin hâkim olduğu simetrik plan şeması içinde değerlendirerek ele almıştır. Sağında ve solunda ikişer şerefeli iki minare bulunduran Şehzade Camii'nin planı kare şeklindedir ve üzerini 18.42 metre çapında bir orta kubbe ve bu kubbenin tesirini tamamlayıp devam ettirmek üzere dört büyük yarım kubbe örtmektedir. Harim kısmında dört yarım kubbe ile desteklenen merkezî kubbe, dört büyük ayak üzerindeki sivri kemerlere oturmuştur.

Çok kubbeli bir mimari ile tasarlanmış olan bu camiinin ardından yapılan Süleymaniye ve Selimiye Camii'lerine baktığımızda aslında çok kubbeliden tek kubbeliye bir geçiş aşaması olduğunu da görebiliriz.

Camiinin içine baktığımızda ise bizi sade fakat etkileyici bir mekan karşılamakta. Caminin minber ve mihrabı saf mermerden yapılmış ve minber de geometrik desenler ile süslenmiş. Bununla birlikte son restorasyonda ortaya çıkarılan, yapıldığı döneme özgü malakârî ve kalem işi süslemelerle en azından bir defa yenilendiği anlaşılan ahşap malzemelerin işçiliği de klasik Osmanlı süsleme sanatlarının nâdide örnekleri arasındadır.

Ana girişin sağında ise büyük fil ayağına bitişik şekilde müezzin mahfili, sol üst tarafta ise padişahların namaz kılmaları için ayrılmış hünkar mahfili bulunmakta. Fakat yalıtım açısından değerlendirdiğimizde camiinin içine girince soğuk hava ve zemin fark ediliyor, bu da özellikle kış aylarında olumsuz bir etken.

Döneme ait çok sayıda mezar bulunduran Şehzade Camii haziresi ise, birçok türbeyi içine almaktadır. Özellikle Şehzade Mehmet Türbesi süsleme ve bezeme bakımından Mimar Sinan'ın özenerek yaptığı bir abidedir. Türbenin içi ve giriş kapısının iki yanı mavi, lacivert, yeşil, sarı ve beyaz renkli bitkisel motifli çinilerle kaplanmıştır. Türbe içinde ve dış cephesinde alt ve üst pencereler arasında yazı kuşağı yer almaktadır. Şehzade Mehmed'in sandukası üzerinde dört ayaklı, fildişi kakmalarla süslü bir taht bulunmaktadır.

Şehzade Mehmet Türbesinin sol tarafında yine Mimar Sinan eseri olan ve sekiz köşeli plan üzerinde tek kubbeli Rüstem Paşa Türbesi vardır. Ayrıca hazirede Şehzade Mahmut, Hatice Sultan, Fatma Sultan ve İbrahim Paşa gibi kimselere ait türbeler de yer almaktadır.

İstanbul'un Orta Noktası /Center of Istanbul

Sehzade Camii'nin ana caddeye bakan avlu duvarının Dede Efendi Caddesi tarafındaki köşesinde 38 cm çapında 128 cm yüksekliğinde yeşil mermerden yapılmış bir taş bulunur ve bu taşın İstanbul'un merkezini işaret ettiği rivayet edilir.

Söz konusu somaki mermer taş hakkında birçok sözlü rivayet olmasına rağmen yazılı kaynak sadece Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesidir. Seyahatnamenin 1. cildinde İstanbul'daki tılsımlı taşları anlatırken Evliya Çelebi, "Mimar Sinan, Şehzadebaşı Camii'ni öyle bir yere yapmak ister ki aynı zamanda İstanbul'un tam merkezinde yani ortasında olsun. İşte sur içinden ölçüm yaparak İstanbul'un tam orta noktasının burası olduğunu tespit eder ve buraya mavi granit taşı koyar. Ona göre burası İstanbul'un orta noktasıdır" diyerek bahsetmektedir. Sözlü rivayetlerin birinde; "Şehzade Camii'nin Veznecilere doğru köşe noktasındaki yeşil somakiden yapılmış mermer sütunun olduğu yerde "Bizans döneminde İstanbul'un orta yeri olduğunu gösterir bir işaret bulunmaktaymış. Mimar Sinan bu külliyenin inşası sırasında avlu duvarına isabet eden bu işaretin üstüne yeşil bir sütun koydurmuş. Böylelikle Sinan önceden var olan bir işareti revize etmiştir." şeklinde geçmektedir.

HALUK HOCA'NIN ARDINDAN

Her insanın hayatında iz bırakmış insanlar vardır. “İnsan, insanın gölgesinde yetişir.” derler. Benim hayatımda en çok iz bırakan kişi, 19 Ağustos'ta bir trafik kazası sonucu vefat eden Marmara Üniversitesi'nden hocam olan Prof. Dr. A. Haluk Dursun oldu. Haluk Hoca, isminin önüne pek çok sıfatı koyabilmiş, nev'i şahsına münhasır bir insandı. Ayasofya Müzesi Müdürlüğü, Topkapı Sarayı Müze Başkanlığı, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı, Kültür Bakanı yardımcılığı, devlet adamlığı bunlardan sadece birkaçı... Fakat Halûk Hoca'yı bir sıfat ile tavsif etmek gerekirse, ona en çok yakışan sıfatın hocalık olacağı muhakkaktır. Haluk Hoca öğrenme ve öğretme aşkı hiç bitmeyen

bir insandı. Sıradan gibi görünen bir konuyu büyük bir merak uyandırarak anlatır, Türkçemizi çok güzel kullanır, konuşmasını Yahya Kemal'in, divan şairlerimizin beyitleriyle süsler, nükteleriyle kendini sonuna kadar dinletmeyi başarırdı. Haluk Hoca'dan o kadar çok şey öğrendim ki... Tarihçi olmak için coğrafyaya dost olmak gerektiğini, işini severek yapmayı, sosyoloji bilmeden tarihçi olunamayacağını, mekân, mimari ve musikinin önemini, İstanbul'un sur içi olduğunu, görülmesi gereken taş köprüleri, nehirleri, çınarları, pınar başlarını, sebil, çeşme, selsebil arasındaki farkı, şehirlerimize can gözüyle bakmayı, dağa, taşa, kuşa, ağaca, çiçeğe, böceğe dost olmayı... Meraklı olmayı, meraklarımızın peşinden koşmayı, sıradan ve sürüden olmamayı... Kitabi bilginin dışında sözle aktarılan şifahi kültürün ne kadar önemli olduğunu. İnsanları saadetle ve devletle uğurlamayı. Türkler için devletin ne kadar önemli olduğunu. Bir yeri vatan yapan şeyin şehitlerin kanları olduğunu. Ufkumuzun, hafızamızın, hatıramızın ulaştığı coğrafyanın bize vatan olduğunu... Bu arada şunu da söylemeliyim ki ben Halûk Hoca'mdan öğrendiğim pek çok şeyi sınıf dışında öğrendim. Bir hocanın dizinin dibinde oturmanın, onunla göz göze, gönül gönüle gelmenin ne kadar önemli olduğunu. Eğitimin sınıfın dört duvarına sığmayan bir şey olduğunu. Bir tarihçinin, Osmanlı padişahlarından I. Selim, II. Selim ve III. Selim'i bilmesinin dışında, gerçek bir İstanbul beyefendisi ve hanımefendisinde bulunması gereken akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim gibi özellikleri de Halûk Hocamızdan öğrendik. Mersiyenin ne anlama geldiğini biliyorduk ama Topkapı Sarayı'nda Muharrem'in 10. günü aşure merasimini ve mersiye dinleme geleneğini bizlere uygulamalı olarak öğretti. Enderun'un saray okulu olduğunu biliyorduk ama Sarayda Enderun Derslerini ilk

tatbik eden yine hocamız oldu. Haluk Hoca tarihle mekânı, mekân ve insanla sosyolojiyi birleştirmeyi başaran nadide bir hocaydı.

Geleceğin gençlerin elinde şekilleneceğinin farkındaydı ve son zamanlarda en çok keyif aldığı şey “Gençlerle Başbaşa” olmaktı. Türkiye’nin doğusundan ve batısından pek çok genci, akademisyenlerle bir araya getiriyor ve onların fikirlerini büyük bir merak ve heyecanla dinliyordu. Böylece hem tecrübelerini gençlere aktarıyor hem de onların düşüncelerini öğrenme fırsatı buluyordu. Bir bürokrat olarak da gitmediğimiz yerin bizim olmadığının farkındaydı. Bu yüzden Anadolu’nun en ücra köşelerini gezmeye çalışıyor, topyekün bir kültür mücadelesinin ancak bu şekilde gerçekleşeceğine inanıyordu. Tüm enerjisini vatanın her karış toprağını gezmeye, tecrübelerini gençlere aktarmaya harcıyordu.

19 Ağustos günü Malazgirt Zaferi’nin 100. yılı münasebetiyle yapılan programın ardından Van’a gitmek üzere yola çıktığında, emr-i hak vâki oldu ve hocamız geride yaşlı gözler bırakarak aramızdan ayrıldı. Erhan Afyoncu hocamızın tabiriyle “Türkiye Kültür Hafıza”sını kaybetti ama arkasında bıraktığı birçok kitap, yetiştirdiği pek çok akademisyen ve hayatına dokunduğu binlerce öğrenci ile yaşamaya devam ediyor. Onun arkada bıraktığı bu hoş sadâ kolay kolay unutulmayacak. Meşhur divan şairimiz Baki’nin dediği gibi:

“Âvazeyi bu âleme Dâvûd dibi sal

Bâki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş.”

SEÇİL ÖZDEMİR

Halûk Hoca, çağının bir adım gerisinde aynı zamanda da ilerisinde olan tabiri caiz ise zaman yolculuğu yapmışçasına her anı yaşatabilen ve yaşayabilen cins -sıradan ve sürüden olmayanlar Halûk Hoca için cinstir- bir insandı. Son nefesine kadar, meraklı atfettiği cins gençlerle hemhâl olup hasbihal etmeye çalıştı. Bir hocasının ona söylediği gibi 24 saatin 25’inde çalıştığını bildiğimiz Halûk Hoca’nın sık sık tekrar ettiği birçok şeyin yanı sıra bir de beyit kaldı bende ; “Ele geçmezse eğer sevdiğimiz/ Çare ne? Eldekini sevmeliyiz”

Elif Nur UYGUN

A. Halûk Dursun ile, ya da bizim en sık hitap ettiğimiz şekliyle, Halûk Hoca ile tanışmış olmak, onun yanında oturup onu dinleme şansına erişmiş olmak, ondan Anadolu'yu Balkanları ve daha pek çok yeri dinlemiş olmak çok değerli ve özel anılar olarak yer buldu hep zihnimde. İnanıyorum ki Halûk Hoca ile tanışmış ve onun en az bir konuşmasını dinlemiş, bir yazısını okumuş bir kişi de bunu çok özel ve değerli olarak nitelendirir. Halûk Hoca duruşuyla, konuşmasıyla, anlatma biçimiyle, paylaşımlarıyla farklı yaş grubundan ve hayat görüşünden insanlara ilham olabilmüş bir insan. Sahip olduğu merak duygusuyla, farklı alanlardaki yetkinliği ile, öğrenme ve en önemlisi öğretme aşkı ile her birimizde yeni pencereler açtı. Durumdan vazife çıkarmayı, öğrendiğimiz bilgiyi anlatmanın bereketini, Ayasofya'nın kedilerini, insanları kaybetmeden onların değerini fark etmeyi, hep okumayı ve çok okumayı, yaşadığımız şehrin suyundan, kuşundan, kokusundan ve balığından bihaber olmamak gerektiğini, müdavemetin önemini, bu yazıyı yazdığım şu anlarda pencereden baktığım ağacın baharın habercisi mimoza olduğunu bilmenin güzelliğini, içimde daha çok mimoza koklamak için Burgazada'ya gitme heyecanının oluşmasının ne kadar anlamlı olduğunu ve en önemlisi de bir duruşa ve bir amaca sahip olmanın ne demek olduğunu ve şu an burada saymadığım daha pek çok şeyi ondan öğrendim. Halûk Hoca'nın öğrencisi olmak, sadece onun yanındayken değil her zaman talebe olmak demek. Her zaman bilgiye, öğrenmeye, yeni ağaçlara, yeni çiçeklere, taş köprülere, kitaplara ve daha nicesine talip olmak demek. Yaşamı ile olduğu gibi vefatı ile de bizlere pek çok şey fark ettiren Halûk Hoca'nın talebesi olmak yaşamın her anında meraklı ve ilgili olmak demek. Her zaman zevk-i selim, kalb-i selim ve akl-ı selim olmak demek.

Elif ÖZER

Halûk Hocamız bir derya denizdi. Hayatın her parçasına dair bir şey bulabilmek mümkündü hocamızda. Ben ömrünün son zamanlarına yetmişmiş olsam da hepimizde bu hissiyatı oluşturduğuna şüphem yok. Hayatın inceliklerini bizlere gösterir, nasıl göreceğimizi öğretirdi. Hayatı hem sade hem dolu dolu yaşayan, herkesin kendinde bir şey bulabileceği bir hocamızdı. Birlik, beraberlik, dostluk, vatan, İstanbul, medeniyet, musıkî, sanat ve daha nicesi onun öğretileriyle anlamını kuvvetlendirdi. Biz de, pek kıymet verdiği gençler olarak hocamızdan emanet bu değerleri aynı düsturla yaşatmak için gayret edeceğiz.

Elif İrem AKPOLAT

İsmini derslerde duymuştum. Uygulamaları, tarih bilimini bir sonraki aşamaya taşıyacak nitelikteydi. Fikirlere biçim kazandıran, elini taşın altına koyan, birçok insanın fark dahi edemediği inceliklerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayan bir-belki son- İstanbul Beyefendisiydi. Kültürün varoluşu aktarılmasıyla, biz gençlerin dünyanın her köşesini tanırken yürüdüğümüz sokaklardan bihaber olmamız bunun en büyük engeliydi. Haluk Hoca hayatımıza dokundu bu noktada. Geçen sene onun sayesinde düzenlenen Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Çalıştayları yüzlerce gencin farkındalık kazanmasını sağladı. Fikirlerimizin değerli olduğunu hissettirdi bizlere ki bu motivasyonumuz oldu. Sorumluluklarımızı hatırladık, hoşgörümüzü pekiştirdik. Tüm bunlar sadece geçen sene katılmış olduğum etkinliklerin birer kazanımıdır. Biliyorum ki Haluk Hoca nicesini yapmış, nice insanın hayatında dönüm noktası olmuştur. Onu kaybettiğimiz gün, evet biz kalanlar kaybettik. Fikirleri sonsuz, ruhu şad olsun.

Pelinsu GÜNEBAKAN

İnsanlara yeni dünyalar tanıtmak, yeni ufuklar açmak, onları daha iyi biri haline getirmek siz deyince aklıma gelenlerden sadece birkaçı. Sayenizde yürüdüğüm yolda, yaşadığım şehirde artık bambaşka şeyler görüyorum. Sizden öğrendiğim şeyler ile İstanbul'da baharı bir kez daha yaşıyorum. Biz gençler için harcadığınız emekleri düşündükçe sorumluluğumun büyüklüğünü anlıyorum. Biz sizlerden öğrendiklerimizin ışığında sizin açtığınız ufuklara koşacağız. Sizin öğütlerinizi aklımızdan çıkarmadan düşüneceğiz ve merak edeceğiz. Sıradan ve sürüden olmamız uğruna yaptığımız her şey için teşekkürler hocam.

Dilara ÖZDEN

Prof. Dr. Gülay Ögün Bezer ile Derslerimizden Geriye Kalanlar

Hazırlayan: Zeynep Demirci

Uzunca bir süreyi evlerimizde geçirmemize neden olan salgın sebebiyle online olarak yürüttüğümüz kulüp derslerimizin ikisine Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Prof. Dr. Gülay Ögün Bezer konuk oldu. Selçuklular ve devlet kavramları etrafında şekillenen bu iki dersin, bizlere olduğu gibi sizlere de farklı bakış açıları getireceğini umuyorum.

Gülay Hoca, toplumların hafızasından öte geleceğini şekillendiren bir mihenk taşı olması gereken tarihin; günümüzde nasıl bir fetiş alanı hâline geldiğinden bahsederek anlatmaya başlıyor. Tarihin, Durmuş Hocaoğlu'nun “res gestae” kavramıyla ifade ettiği, “Bir varlık alanı olarak orada öyle duran” tarihi olaylar yığını içerisinde yaptığı seçkilerle tarihi yeniden inşa sürecinin ne kadar önemli olduğunu belirtiyor. Zihinlerdeki fantezilerin sağlamasını yapmak amacıyla tarih yapmanın, tarihe kaçmanın zararlarına karşı bir uyarıda bulunuyor hocamız. Geçmiş zamanı bugüne, onu da geleceğe bağlamak ve edinilmiş olan tecrübeler doğrultusunda yarınların daha iyi şekillenmesine katkı yapmak gibi önemli işlevleri olan tarihin, tarihi yapanların şahsi anlayışlarına göre eğilip bükülmesi; ileriye sağlam adımlar atmak konusunda iddiası olanlara çokça sorumluluk yüklüyor.

Ülkemizde tarihe olan ilginin Osmanlı dönemine yoğunlaştığını, devletin hüküm sürdüğü saha ve zamanın genişliği bakımından bu ilgiyi haklı bulmakla birlikte; Osmanlı öncesi dönemle alaka kurulamadığı için, bu ulu çınarın köklerinin çokça tartışıldığını ifade ediyor Gülay Hoca. Osmanlı'nın haklı şöhretinin, nedense bu topraklardaki üç yüz yıllık başka bir Türk dönemini gölgelediğini ve zihinlerde 1000 yıllık geçmişi birleştirecek bir tarih resmi çizmeyi neredeyse imkânsız hâle getirdiğini söylüyor. Bugün Selçukluların özel bir ilgi alanı teşkil etmediğini, oysaki Selçuklular kimdir sorusunu sormanın, Osmanlıların kim olduğunu anlamak için dahi başlı başına bir gereklilik olduğunu vurguluyor.

Bizlere de yöneltiyor bu soruyu ve verilen şu cevabı da oldukça yerinde buluyor: “Selçuklular bu toprakları yurt yapan hala varlığını sürdüren Türk devletinin kurucularıdır.”

Gülay Hoca, Türkiye tarihinde Selçuklu döneminin atlanmasının ve tarihin tahrifinin/bozulmasının somut bir örneği olarak H.A. Gibbons'un “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu” tezini gösteriyor. Gibbons Osmanlıları Oğuzların Kayı boyundan, 300-500 çadırılık küçük bir göçebe topluluğu olarak tanımlayıp böyle küçük bir göçebe topluluktan altı yüzyıl hüküm sürmüş bir cihan imparatorluğunun nasıl çıktığını şu şekilde anlatıyor: “Osmanlılar, bu bir avuç göçebe topluluğun yerli Grek-Hristiyan unsurlarla karışması sonucu oluşmuş yeni bir ırktır.” Bunun ardından tarihi vesikaları zorlayarak, Osmanlıların Moğol olabilecekleri yönünde başka bir görüş daha ortaya atıyor. Gerçi Osmanlıların Türk olmadığını ifade eden ve 20. yüzyıl

başlarında özellikle Avrupa’da pek çok savunucusu olan bu iddia, M. Fuad Köprülü tarafından bilimsel çalışmalarla çürütülmüş olsa da günümüzde bile Selçuklularla Osmanlıların ne alakası olduğunu soran bilim adamları bulunmaktadır.

Selçukluların da mensup olduğu Oğuzlar, 960’lı yıllarda Aral-Hazar arasındaki yurtlarında bir yabgu idaresinde yaşıyorlardı diyerek anlatıyor Gülay Hoca. Türkistan’ın önemli kısmını kaplayan çöllerden ötürü yaşam alanlarının küçük vahalarla sınırlanması nedeniyle, en ufak bir savaş, istila, göç, vs. demografik açıdan büyük sonuçlara yol açabilmekteydi. Nitekim Çin’in kuzeyinden çıkan Kıtayların Türkistan’a girişiyle başlayan sarsıntı, Kıpçak boy birliğinin dağılmasına yol açtı. Göçebelerin birbirinin üzerine katlanarak Hazar’ın kuzeyine göçleri, komşuları Oğuz Yabgu’luğunda da siyasi ve sosyal sorunlar meydana getirmişti. Güncel örnekler düşünüldüğünde o çağın imkânsızlıkları içerisinde yaşanan göçlerin yaratacağı baskı ve tahribat daha kolay anlaşılacaktır.

Yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar siyasi bir krize, Kınık boyuna mensup subaşı Selçuk Bey’in 105 adamıyla birlikte Yenikent’ten Cend’e göçmesine sebep olmuştu. Maverâünnehir’de bulunan Cend şehri yabguya ait olmakla birlikte, İslam kültür havzasında bulunuyordu. Burada Samanoğulları ve doğuda henüz Müslüman olan Karahanlılarla komşu olan Selçuk Bey, şartları dikkatle değerlendirip “insanların bize katılmasını istiyorsak Müslüman olmalıyız” diyerek İslamiyet’i kabul etti. Hocanın bir siyasi öngörü olarak nitelediği bu kararın yalnızca Oğuzların/Selçukluların değil, bütün Türk ve İslâm, hattâ dünya tarihinin akışını değiştirdiği su götürmez bir gerçek. Selçuk Bey’in o gün o kararla, belki şahsı için değil ama oğulları ve torunları için bir gelecek kurguladığını düşünen Gülay Hoca “Tabii büyük hayaller olmadan büyük işler başarılamaz.” diyor.

Bu değişikliğin en önemli sonucu Türklerin o zamana dek çoğunlukla Hazar’ın kuzeyinden batıya, Avrupa’ya doğru olan göçlerinin, yeni bir istikamet daha kazanarak İslam dünyasına yönelmesiydi. Oğuz göçünü “Yerinden yurdundan olmuş insanların zorunlu olarak bir yurt arayışı, hattâ ölüm kalım savaşı” olarak niteliyor Gülay Hoca. Dönemin kaynaklarından anlaşıldığına göre bu olanlar “çadırlarını/yurtlarını sökmüş, neleri varsa atlarına arabalarına yüklemiş; hayvan sürülerini önlerine katmış, kadın ve çocuklarıyla birlikte; bir milletin topyekün, zorunlu ve geri dönüşsüz bir şekilde göçüyüdü. Yurt hayatta kalmak gibi en temel insanlık hakkının sağlanması bakımından zorunlu bir ihtiyaç; bu uğurda verilense bir cidal, bir ölüm kalım savaşıydı.

Yurt arayışı macerası Dandanakan Savaşı’ndan sonra (1040) İran’da Selçuklu iktidarının ilânıyla kısa bir mola imkanı bulsa da; Türkmenlerin çoğunlukla yerleşik Müslümanlarla meskun bu topraklarda yurt tutmaları mümkün değildi. Bu yüzden Selçuklu yöneticileri göçleri batıya, Bizans topraklarına yönlendirdiler. Hanedan mensupları, ileri gelen boy beyleri ve hatta sultanların kumanda ettikleri seferlerle Anadolu’nun fethi kolaylaştırıldı.

Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) bu yeni göç güzergâhında yaşanan büyük zorluk, mücadele ve diğer öncü savaşlarla birlikte Türklere Anadolu’nun kapılarını açan zafer olarak Anadolu’nun Türk yurdu hâline gelmesinde önemli rol oynadı.

KutalmıŖoŖlu SuleymanŖah'ın Malazgirt SavaŖı'nın yarattığı müsait Ŗartlarda, 1075 yılında İznik'i fethederek devlet kurması da Türklüğün kaderini deęiŖtiren, ancak Malazgirt ile kıyaslanabilir büyük bir olaydı. Yüzyıllar boyu Hazar'ın, Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç edip, saman alevi gibi parlayıp sönen ama varlıklarını sürdüremeyip yok olup giden Türklerin kaderinden farklı olmasını sağlamıŖtı. Nihayetinde **“Anadolu Türklüğü varlığını; çok büyük düşmanlara, yüzyıllar süren mücadelelere rağmen Türkmenlerin enerjisini değerlendirerek bu varlık mücadelesinin kaderini deęiŖtiren Türkiye Selçuklularına borçludur.”** diyerek Türkiye Selçuklularının önemini bir kez daha ortaya koyuyor Gülay Hoca. (Düştüğü yeri yakıp kendisi de toprağa karışan yıldırımlar gibi; yüksek voltajlı fakat faydasız ve yıkıcı akımların trafolarla kablolanarak faydalı ve vazgeçilmez bir enerji kaynağına dönüşmesinde olduğu gibi.)

“Selçukluların üç yüz yıllık maddi-manevi bütün tarihi birikimi hiç şüphesiz diğer Türk beylikleriyle birlikte Osmanlılarına miras kalmıŖtı. Bu durum, Osmanlıların tarihi köklerinin nerede aranması gerektiğine de ışık tutmaktadır.”

İkinci dersimizde ise **devlet**in ne olduğu ve Türk tarihinin bu tanım çerçevesinde yeniden değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerine konuŖtuk. Temel soru “Bildığımız bütün milletlerin tek bir devleti varken, neden Türklerin çok sayıda devleti olduğu söyleniyor?” idi. (Cumhurbaşkanlığı forsunda on yedi, bazı kitaplarda 150-200) Hiç değilse bilimin temeli olan merak gereği tartıŖılmaz mıydı? Çin İmparatorluğu'nu, Bizans İmparatorluğu'nu yöneten sülaleler aynı devletin birbirini izleyen iktidarları iken; Türkistan'da aynı vatanı aynı millet üzerinde hüküm süren Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar vs. niçin farklı devletlerdir? Yine Anadolu'da Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti neden ayrı devletler sayılmaktadır?

Gülay Hoca devleti “Bağımsız bir milletin kendine ait vatan üzerinde, bağımsız olmakla yetinmeyip yönetme ve yönetilme iradesi ortaya koyması ve çağın yönetim anlayışı doğrultusunda bu iradeyi bir şahsa veya meclise devretmesi sonucu ortaya çıkan kurum” olarak tanımlıyor.

Devlet olabilmek için:

1- Başlangıçta soy bağına dayanmakla birlikte göç ve savaş gibi büyük olaylar sonucunda mahalliden milliye, kültür birliği temelinde genişlemiş bir millet

2- Türkçede yurt denilen, vatanı toprağı. (Hoca bir toprağın vatanlaşması kolay değildir, oldukça uzun sürer; çünkü vatanlaştırma bir milletin üzerinde yaşadığı topraklara kendi imzasını atmasıdır diyerek tanımlıyor vatan toprağını.)

3- Bağımsızlık, yani yabancı bir gücün güdümünde olmamak.

4- Bağımsız bir milletin sosyolojik olarak sınıf atlaması anlamına gelen, bağımsız olmakla yetinmeyip yukarıdaki tanımda geçen yönetme –yönetilme iradesini ortaya koymak; yani egemenlik erki yahut hükümlerlik olması gerektiğini belirtiyor. (Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyada altı binden fazla farklı dil konuşuluyorken mevcut devlet sayısının 200'den az olması, devletin kurucu ruhunun bu irade olduğuna işaret eder.)

Gülay Hoca “Türklerin Türkistan ve Anadolu olmak üzere iki vatanı, dolayısıyla iki devleti vardır.” diyor. Türk tarihine süreklilik kazandırma yaklaşımıyla, çok sayıda Türk devletinin varlığını reddediyor ve Türk tarihindeki dönemsel değişiklikleri devlet olarak değil, tıpkı Çinlilerde, Ruslarda, Bizanslılarda vs. olduğu gibi hanedan değişikliği olarak niteliyor. Boy birliği esasına dayanan Türk devlet yapısı içerisinde yorulan iktidarı değiştirme yöntemi olarak boyların birbirleriyle mücadele etmesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla iktidar değişikliklerini bir devletin yıkıldığı, diğerinin kurulduğu şeklinde değerlendirmek yanlıştır diyor Gülay Hoca. “Türkistan’da Hunlarla (M. Ö. 209- M. S. 216) başlayan Türk devleti, iki Moğol hanedanı (Siyen-pi ve Juan-Juan) döneminden sonra 552 yılında Göktürk hanedanı tarafından geri alınmış; Göktürkler yorulunca yerlerine Uygur hanedanı geçmiş (745) onlardan sonra Kırgızlar (840) gelmiş, onları Karahanlıların takip etmiştir.” şeklinde anlatıyor bu süreci. Başlıca gerekçe olarak da devletin iki temel unsuru olan vatan ve milletin değişmemiş olmasını ileri sürüyor.

Türkiye devleti için de aynı şekilde Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet’in aynı vatan ve millet üzerinde hüküm süren iktidarlar olduğunu söylüyor. Feridun Bey Münşeattından verdiği bir örnekle, geç dönem olmakla birlikte, Osmanlı hanedanının Selçuklu sultanından aldığı iktidar sembolleriyle iktidarın meşruiyet (yasal olma) kaynağına işaret ediyor. Son Osmanlı sadrazamının da iktidarın sembolü sayılan bazı eşyaları, “Artık temsil yeri burasıdır.” diyerek TBMM’ye teslim etmesinin süreklilik bilincinin varlığına işaret ettiğini vurguluyor. Türk tarihinin bu şekilde incelenmesinin bir zihniyet sorunu yanında kompartımanlar halinde düşünme kolaylığından kaynaklandığının da altını çiziyor.

Türkistan ve Türkiye dışındaki yapıları Türk devleti olarak değil, başka ülkelerde, başka milletler üzerinde, askeri güçlerine dayanarak hüküm sürmüş geçici Türk iktidarları olarak isimlendiriyor. Türk tarihinde tek bir devletin varlığı tezinin sahibi Nihal Atsız’dan, Büyük Selçukluların kendi yurtları dışında hüküm sürdükleri için Arap-İslâm Devletinin bir hanedanı oldukları görüşüyle ayrılıyor Gülay Hoca. Zira bir devletin kimliğinin daha çok bürokrasisi ve kullandığı dille teşhis edilebildiğini belirtiyor ve Refik Halit’in Eskici hikâyesini örnek olarak veriyor.

Tüm bunların yanında hukuk ise daha normatif bir bakış açısı benimsiyor. Örneğin her ne kadar Hindistan, İngilizlerin vatan toprağı olmasa yahut Hindistan’da var olan bir İngiliz devleti Gülay Hoca’nın millet tanımını karşılamasa da İngilizlerin Hindistan’da kurmuş olduğu hâkimiyet hukuken bir devlet niteliği taşıyor. Hukukçular ise devlet konusunda daha somut ve nesnel bir yaklaşım benimsemiş durumda. Eğer bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet kurabilmişseniz bu hukuki açıdan bir devlet olduğunuz anlamına gelir. Hukukçular bahsi geçen toprağın yahut milletin niteliğine Gülay Hoca gibi bakmadığı gibi kültürün bu hususlar üzerindeki etkisini de devletin kabulü için başat bir etken olarak görmüyor.

hasaltarihveistanbul
Süleymaniye, Fatih

babuzceyda ve 104 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul Dünkü gezimize Vezneciler'den başladık. Süleymaniye'ye gittik önce. Süleymaniye Cami, Mimar Sinan'ın 1558 yılında inşası tamamlanan kalfalık eseri. Mihrabın yaslandığı duvardaki vitraylı pencereler ve mihrabın üzerindeki çerçeveler Sarhoş İbrahim adlı ustaların elinden geçmiştir.

hasaltarihveistanbul
Üsküdar Kuşkonmaz Camisi

babuzceyda ve 84 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul Fotoğraflar Vezir Şemsi Ahmed Paşa için 1580 yılında Mimar Sinan tarafından yaptırıldı... devamı
3 yorumun tümünü gör
secilozdemir_ Emeğine sağlık Ahsen 🙌🙌🙌
secilozdemir_ @malisungur_ daha güzelini senden bekliyoruz. En kısa zamanda.

2 Haziran 2019

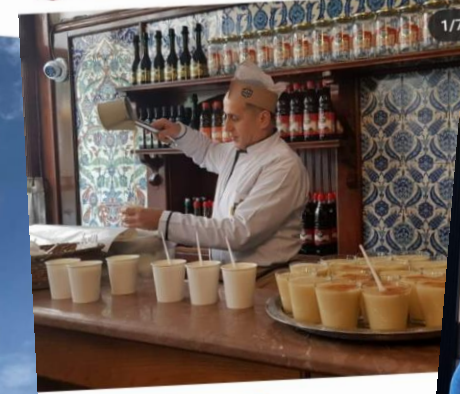

hasaltarihveistanbul

babuzceyda ve 102 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul Bugün kulübümüz yılın ilk dersini gerçekleştirdi. Bu derste Saltuk'un sunumuyla ses sanatçısı bestekâr, koro şefi ve müzikli hocası Münir Nurettin Selçuk'la tanıştık. Tabii her zaman olduğu gibi etimolojiden tutun da Kalamınla Yazalım...

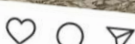
hasaltarihveistanbul
Vefa Meyveli Boza

babuzceyda ve 75 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul #ikihaftayabirbilgihasaltarih | Tagimiz, yapılamayan buluşmalarımızdan ötürü ak olsa bundan sonra postlarımızı aksatmadan devam ettirmeyi umuyoruz.
Bu hafta, 15 Ocak tarihli gezimizde gittiğimiz Vefa Bozacısı'ndan öğrendiğimiz bilgileri paylaşıyoruz Vefa Bozacısı 1876'da kurulmuş. 9000 yıllık bir bozanın en eski Türk içeceği olduğu söyleniyor. Darının şeker ile fermente edilmesiyle elde edilen mayalanan ekşimiş boza ile taze boza karıştırılarak oluşturulmuştur. Yoğurttaki alkol oranı on bin ekmekteki alkol oranı ise on binde bir iken boza oranı on binde üçmüştür.
Bozacının zemini, binanın ilk yapıldığı dönemden kalmamış. Arkadaki duvardaysa Atatürk'ün boza içtiği

hasaltarihveistanbul

babuzceyda ve 60 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul "Gölü, balığı, incisi, sedefi, çınarı, Halveti Dergâhı, Sveti Naum Manastırı ve nicesi ile Makedonya'nın incisi olarak bilinen Ohri şehrinde tarihin izlerini takip ettik."

hasaltarihveistanbul

bulut_bora ve 79 diğer kişi beğendi
hasaltarihveistanbul Ramazan ayının bu güzel günlerinde kulübümüzün rehber hocası Seçil Hocomamız ve kulübümüz üyeleriyle Üsküdar'da bulunan Mim Kafe'de iftar etkinliğimizi gerçekleştirdik. İftardan sonra ise hoş sohbetle günü tamamladık. Başta bu etkinliği organize edenler olmak üzere katılım gösteren herkese çok teşekkürler 😊

